

UWAGI POINWENTARYZACYJNE NA TEMAT :

STAREGO CMENTARZA

W TARNOWIE

Opracował : mgr inż. Witold G R Y L

Tarnów 1965 - 1969 r.

1970 - 1975 r.

Opracował :

mgr inż. W. GRYL

1965 - 1969.

1970 - 1975.

Motto :

" Na marmurowej wrył płycie
czas wieczne prawa dla ludzkości
Nie piękniejszego ponad życie,
w życiu - nie ponad czas miłości "

UWAGI POINWENTARYZACYJNE

/ Lope De Vega /

NA TEMAT

STAREGO CMENTARZA

W TARNOWIE

- Cieniom mojej przedwcześnie

zgasłej ŻONY KAZIMIERY - pracę tę poświęcam.

Autor.

Opracował :

mgr inż. W. GRYL

1965 - 1969.

1970 - 1975.

UWAGI POINWENTARYZACYJNE

NA TEMAT

STAREGO GMINIARZA

W TARNOWIE

Opisowość :

mgr inż. W. GRYL

1965 - 1969.

1970 - 1975.

I. WPROWADZENIE.

Motto :

Wśród zabytków kultury materialnej pierwsze miejsce zajmują
amentarze. Rozwój metropolii polega ze sobą nieodłącznie
rozwój " Na marmurowej wyrył płycie nieuchronnie początek
miastu umarłych. Zarówno miasta żywych jak i miasta umarłych
czas wieczne prawa dla ludzkości
posiadają swoją historię. Historia miasta umarłych jest
w ścisłym Nic piękniejszego ponad życie, gdy jest jej
pochodną. w życiu - nic ponad czar miłości "łożenia, tenden-
cje, style i materiał zabudowy, i tu i tam biegnie nieodwra-
calny proces wypierania stary / Lope De Vega / nie poprawnych
ale przeżytych już i niemożliwych form dyktowanych wymogami
i zamilowaniami estetycznymi danej epoki. Ale amentarze to
nie tylko zbiorowisko mniej lub więcej udanych i mniej lub
więcej szczęśliwie rozmieszczonych nagrobków - to także
- Cieni om mojej przedwcześnie
z g a s k e j ŻONY KAZIMIERY - pracę tą poświęcam. -
żonych dla Kraju i Miasta. Pamięć o nich i o ich czynach
winna wypływać z głębokiej wdzięczności, że swoim trudem
i snem przyczynili się do wolności A u t o r a naszej Ojczyzny.
Nagrobki uczestników ruchów wolnościowych i społecznych oraz
walk wyzwoleniowych XIX i XX w. są kamieniami milowymi na
drodce rozwoju społeczeństwa, są swoistą ilustracją do
przemian zachodzących w jego łonie, przypominają, zachęcają
i zobowiązują do kontynuacji przez kolejne pokolenia nie-
zmożonych wysiłków nad wszechstronnym rozwojem naszej ukocha-
nej Ojczyzny - Polskiej Rzeczypospolitej ludowej. -

II. CEL I ZADANIA OPRACOWANIA.

Celem i zadaniem opracowania jest zebranie i możliwie wielo-
stronne opracowanie istniejących materiałów dot. starego
amentarza w Tarnowie zarówno od strony wydanych na ten temat
publikacji, planów i ikonografii, jak również i przede
wszystkim od strony uporządkowania " przetworzenia " i wyko-
rzystania bogatego materiału uzyskanego bezpośrednio w terenie

I. WPROWADZENIE.

Wśród zabytków kultury materialnej poczesne miejsce zajmują cmentarze. Rozwój metropolii pociąga za sobą nieodłącznie rozwój nekropolii - miasto żywych daje nieuchronnie początek miastu umarłych. Zarówno miasta żywych jak i miasta umarłych posiadają swoją historię. Historia miasta umarłych jest w ścisłym związku z historią miasta żywych, gdyż jest jej pochodną. I tu i tam zmieniają się ogólne założenia, tendencje, style i materiał zabudowy, i tu i tam biegnie nieodwracalny proces wypierania starych, niejednokrotnie poprawnych ale przeżytych już i niemodnych form dyktowanych wymogami i zamiłowaniem estetycznymi danej epoki. Ale cmentarze to nie tylko zbiorowisko mniej lub więcej udanych i mniej lub więcej szczęśliwie rozmieszczonych nagrobków - to także swojego rodzaju księga pamiątkowa na której szeroko rozwartych kamiennych stronach przemijające pokolenia zapisały złotymi zgłoskami nazwiska najlepszych synów i córek zasłużonych dla Kraju i Miasta. Pamięć o nich i o ich czynach winna wpływać z głębokiej wdzięczności, że swoim trudem i znojem przyczynili się do wolnego bytu naszej Ojczyzny. Nagrobki uczestników ruchów wolnościowych i społecznych oraz walk wyzwoleniczych XIX i XX w. - są kamieniami milowymi na drodze rozwoju społeczeństwa, są swoistą ilustracją do przemian zachodzących w jego łonie, przypominają, zachęcają i zobowiązują do kontynuacji przez kolejne pokolenia niezmożonych wysiłków nad wszechstronnym rozwojem naszej ukochanej Ojczyzny - Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.-

II. CELE I ZADANIA OPRACOWANIA.

Celem i zadaniem opracowania jest zebranie i możliwie wielostronne opracowanie istniejących materiałów dot. starego cmentarza w Tarnowie zarówno od strony wydanych na ten temat publikacji, planów i ikonografii, jak również i przede wszystkim od strony uporządkowania "przetworzenia" i wykorzystania bogatego materiału uzyskanego bezpośrednio w terenie

w czasie kilkuletnich prac inwentaryzacyjnych. Wobec postępującego od wielu lat w zastraszającym tempie procesu dewastacyjnego, spowodowanego niewłaściwą gospodarką władz komunalnych - podstawowym celem opracowania jest uchwycenie i utrwalenie stanu wiedzy o starym cmentarzu i jego zabytkowej zabudowie, w okresie poprzedzającym jego niemal całkowite zniszczenie i zupełne zatarcie piętna, charakteru zabytku i pierwotnych założeń, jak również jednolitego ujęcia zgromadzonych materiałów z obawy przed ich rozproszeniem i zaginięciem.-

Wreszcie niepoślednim celem i zadaniem opracowania będzie próba wypełnienia luki w piśmiennictwie historycznym i dot. rozwoju sztuk plastycznych na terenie miasta Tarnowa w odniesieniu do tak znacznego obiektu zabytkowego jakim jest stary cmentarz. Mimo niedociągnięć i niedoskonałości niniejsze opracowanie będzie mogło w przyszłości posłużyć za punkt wyjścia do dalszych prac np. biograficznych dla poszczególnych zmarłych lub ich grup działania / np. bojowników z r. 1863, 1923 lub np. lekarzy tarnowskich XIX - XX w. /.

III. LITERATURA PRZEDMIOTU.

Dotychczas nie opublikowano drukiem żadnej pracy poświęconej staremu cmentarzowi w Tarnowie, natomiast po roku 1825 ukazało się szereg prac na temat Tarnowa i jego okolicy, które zawierają wzmianki dotyczące starego cmentarza w Tarnowie. Również w II połowie XIX w. ukazało się kilka notatek w prasie lokalnej ; notatki takie zamieszczała również prasa lokalna w pierwszym XXV-leciu PRL. A oto wykaz w/w publikacji / w nawiasach podano skróty ew. używane w dalszym tekście monografii / :

/W.B./ - Wincenty Balicki : " M.Tarnów pod wzgl. historycznym, statystycznym, ~~topo~~ geograficznym i naukowym " Tarnów 1831.
Drukiem. J. Karnstadta
str. 80,

W czasie kilkuletnich prac inwentaryzacyjnych. Wobec po-
stępującego od wielu lat w zanikającym tempie proces
dewastacyjnego, spowodowanego niewłaściwą gospodarką władz
komunalnych - podstawowym celem opracowania jest odnowienie
i utrwalenie stanu wiedzy o starym cmentarzu i jego zabyt-
łowcu zabudowie, w okresie poprzedzającym jego niemal całko-
wite zniszczenie i zupełne zatarcie piętna, charakteru
zabytku i pierwotnych założeń, tak również technologicznego
zgrupowania materiałów z obawy przed ich rozpraszaniem
i zaginięciem.

Wszelkie niezbędne cele i zadania opracowania będące
przedmiotem inwentaryzacji w planie inwentaryzacji historycznym i dot.
rozwoju sztuk plastycznych na terenie miasta Tarnowa w odnie-
sieniu do tak znacznego obiektu zabytkowego jakim jest stary
cmentarz. Mimo niedostatecznej i niedokładności materiałów
opracowanie będzie mogło w przyszłości posłużyć za punkt
wyjścia do dalszych prac np. biograficznych dla poszerze-
nia i uzupełnienia lub ich grupowania \ np. potowników
z r. 1863, 1923 lub np. lekarzy tarnowskich XIX - XX w. \.

III. LITERATURA PRZEDMIOTU.

Dotychczas nie opublikowano drukiem żadnej pracy poświęconej
staremu cmentarzowi w Tarnowie, natomiast po roku 1825
ukazało się sześć prac na temat Tarnowa i jego okolicy,
które zawierają wiadomości dotyczące starożytności
w Tarnowie. Również w II połowie XIX w. ukazało się kilka
notatek w prasie lokalnej; notatki takie zamieszczała rów-
nież prasa lokalna w pierwszym XXV-leciu PRL.
A oto wykaz \w publikacji \ w nawiasach podano skróty ew.
używane w dalszym tekście monografi \ :

W.B. \ - Wincenty Baliński : " M. Tarnów pod wzgl. historycz-
nym, statystycznym, topograficz-
nym i naukowym " Tarnów 1891.
Drukarnia J. Karasieja
str. 80,

- /W.E./-Walery Eliasz : " Wspomnienia z Tarnowa " - Album
Muz.Narodowego w Rapperswyllu,
r. 1876 , s. 608,
- /A.P./-Aniela Piazowa : " Przewodnik Ilustrowany po c.k.
austr. kolejach państwowych.
Zeszyt 30. Wiedeń ok. r. 1890,
Druk."Steyeremuhl "
str. 6,
- /S.P./-St.Schur-Pepłowski : " Z przeszłości Galicji 1772-
1862 ", Lwów, Jakubowski
Zadorowicz 1895
s.71.
- /F.H./-Franciszek Habura : " Mowa przy odsłonięciu i poświę-
ceniu grobowca ś.p.Rufina
Piotrowskiego na cm.tarnows-
skim dn. 1.XI.1876 "
Druk. I.Styrna, Tarnów 1876,
- /J.E.D.1/-Dr Józef Edward : " Kalendarz Zabytków Tarnowa i
Dutkiewicz
Powiat tarnowski.
wzm. o nagr. bpd.
F.Janowskiego/
Lwów-Kraków,1900,tom I.
- /T.K./-Teka Grona Konserwatorów : " /wzm. o nagr. bpd.
Galicji Zachodniej
F.Janowskiego/
Lwów-Kraków,1900,tom I.
- /J.E.D.2/- " Tarnów
/F.Hg/-Franciszek Herzig : " Tarnów,miasto od r.1567 do
r. 1907.
Tarnów, 1911. Druk.Z.Jelenia
s.90,
- /J.E.D.3/- " Zabytki Tarnowa
/F.L./-Ks.Franciszek Leśniak : " Artystyczne i historyczne
zabytki m. Tarnowa "
/ odbitka z " Dziejów
m. Tarnowa / Tarnów, 1911.
Druk. Z. Jelenia
s.36-37,, fot.28,30,31,
- /Z.R./MR/-Dr Zygmunt Rappaport, Dr Mieczysław Rozwadowski :
" Przewodnik po Tarnowie "
Tarnów,1929, Druk. Z.
Jelenia str. 29 - 30,
- Z materiałów nieopublikowanych prze-
o starym cmentarzu okazuje się prze-
wspomniana w / AP /, p.t. " Cmentarz
Rok 1930, autorstwa Zarządu Miejskiego
w związku z 600-letnią rocznicą
miejskich z sugestią wydania go dr-
przeżył II-ą wojnę światową i ob-
w Muzeum Państwowym w Tarnowie. Zawiera wprowadzenie pewne

- W.R.-Walezy Eliza : " Wspomnienia z Tarnowa " - Album
Muzeum Narodowego w Rapperswilu,
r. 1876, a. 608,
- W.O.-Gawald Obozi : " Przewodnik Ilustrowany po s.k.
zustr. kolejach państwowych.
Zeszyt 30. Wiedeń ok. r. 1890,
Druk. "Steyerskimi"
str. 6,
- W.F.-St. Schur-Pepkowski : " Z przeszłości Galicji 1772-
1862 " Lwów, Zakupowski
Zachodowiec 1895
a. 71.
- W.H.-Franciszek Habyr : " Mowa przy odsłonięciu i poświę-
ceniu grobowca s.p. Rutina
Piotrowskiego na cmentarni-
skim gm. 1.XI. 1876 "
Druk. I. Styrna, Tarnów 1876,
- W.K.-Toka Grana Konserwatorów : " Wzm. o nagr. pbd.
T. Janowskiego
Galicji Zachodniej
Lwów-Wraków, 1900, tom I.
- W.H.-Franciszek Herzig : " Tarnów, miasto od r. 1567 do
r. 1907.
Tarnów, 1911. Druk. S. Jelenia
a. 90,
- W.L.-Ks. Franciszek Beńka : " Antyyczne i historyczne
zabytki m. Tarnowa "
Galicja z " Dziejów
m. Tarnowa / Tarnów, 1911.
Druk. S. Jelenia
a. 36-37, fot. 28, 30, 31,
- W.R.-Dr. Zygmunt Rappoport, Dr. Mieczysław Rozwadowski :
" Przewodnik po Tarnowie "
Tarnów, 1929, Druk. S.
Jelenia str. 29 - 30,

- /Z.S./-Dr Zdzisław Simche : " Tarnów i jego okolica "
Tarnów, 1930. Druk.J.Jelenia,
- /A.P./-Aniela Piszowa : " 600 lecie Tarnowa "
Tarnów 1930.Druk.J.Pisza
s.207 - 209.,
- /J.B./-Juliusz Brunelik : " Ilustrowany Informator Tarnow-
ski oraz miast Jasza, Gorlic,
Mielca na rok 1937/8 ".
Druk.J.Brunelik Kr.-Lwów -
s.22, s.14.
- /L.R./-Ludomir Rubach : " Tarnów i jego najbliższa
okolica "
W-wa, 1953 " Sport i Turystyka
s. 26.,
- /J.E.D.1/-Dr Józef Edward : " Katalog Zabytków Sztuki Tom I
Dutkiewicz
Wojew. Krak. Zeszyt 13
Powiat tarnowski.
W-wa 1953, Państw. Inst.Sztuk.
s.22.,
- /J.E.D.2/ -"- : " Tarnów "
W-wa , 1954, " Budownictwo
i Architektura "
s.82 - 84 , 98, 103 - 105.,
- /J.E.D.3/ -"- : " Zagrożenie zabytków Tarnowa "
Warszawa 1958 " Ziemia " nr 8-9
/III/, VIII-IX.1958, s.13.,

Z materiałów nieopublikowanych prawdziwą kopalnią wiadomości o starym cmentarzu okazuje się praca Anieli Piszowej , wspomniana w / AP /, p.t. " Cmentarz tarnowski ". Rękopis ofiarowała autorka Zarządowi Miejskiemu po r. 1930 w związku z 600 letnią rocznicą nadania Tarnowowi praw miejskich z sugestią wydania go drukiem. Rękopis szczęśliwie przetrwał II-ą wojnę światową i obecnie znajduje się w Muzeum Państwowym w Tarnowie. Zawiera wprowadzie pewne

- W. S. - Dr. Stanisław Staszko : " Tarnów i jego okolice " Tarnów, 1930. Druk. J. Jelenia,
- A. P. - Aniela Piasowa : " 600 lat Tarnowa " Tarnów 1930. Druk. J. Piasa a. 207 - 209.,
- J. B. - Juliusz Brunelik : " Ilustrowany Informator Tarnowa - miast i okolic " Tarnów 1937/8 " Druk. J. Brunelik Kr. - Tarnów - a. 22, a. 14.
- A. R. - Ludomir Rubach : " Tarnów i jego najbliższe okolice " W-wa, 1953 " Sport i Turystyka a. 26.,
- J. E. D. V - Dr. Józef Dworak : " Katalog Zabytków Sztuki Tom I Wojew. Krak. Zeszyt 13 Powiat tarnowski. W-wa 1953, Państw. Inst. Sztuk. a. 22.,
- J. E. D. V : " Tarnów " W-wa, 1954, " Budownictwo i Architektura " a. 82 - 84 i 98, 103 - 105.,
- J. E. D. V : " Zegreńskie zabytki Tarnowa " Warszawa 1958 " Sztuka " nr 8- VIII, VIII-IX, 1958, a. 13.,
- Z materiałów niepublikowanych prowadzących kopalinę wiadomości o starym oświatowym ośrodku są prace Aniela Piasowej, wzmianki w " A. P. " " Oświata Tarnowska " .
- Rekopis oświatowy autorstwa Stanisława Mięjskiego po r. 1930 w związku z 600 latem rocznicy nadania Tarnowowi praw miejskich z sugestią wydania go drukiem. Repopis szczegółowo przetworzył II-g wojnę światową i obecnie znajduje się w Muzeum Państwowym w Tarnowie. Zawiera wprowadzenie ogólne

wynik z samej techniki pracy i dyktando autora

nieścisłości, nie konfrontowała widocznie w terenie niektórych swoich stwierdzeń / m. in. w r. 1930 wyszczególniła mniej najstarszych obiektów niż to dało się stwierdzić w latach 1961 - 1964 w czasie prac inwentaryzacyjnych /, z drugiej jednak strony zawiera szereg informacji z trudno już dzisiaj dostępnych lub wogóle już niedostępnych źródeł. Rękopis liczy 160 numerowanych stron zapisanych jednostronnie / 2 manuskrypty / ponadto na niezapisanych stronach autora ¹ podała uzupełnienia tekstowe łącznie 31 notatek zajmujących od 1 linijki do całej strony. - Rękopis Piszowej będzie dalejznaczony /r. AP/. -

Ponadto korzystano z następujących materiałów użytecznych do wglądu przez Zarząd Cmentarzy Komunalnych :

/1./ Plan st. cmentarza wykonany w r. 1894 przez Dziekańskiego, aktualizowany w r. 1919.

/2./ Spis nagrobków z r. 1919 wg planu Dziekańskiego aktualizowany cz. do r. 1930. -

/ " Spis grobów murowanych starych i nowych spisanych w lipcu 1919 roku przez Michała Dziekańskiego starszego oficera bud. miej. " /.
/część starsza/.

/3./ Plan st. cmentarza wykonany w r. 1930 przez Piechnika.

/4./ Spis nagrobków z r. 1930 wg planu Piechnika, aktualizowany na bieżąco.

/5./ Kartoteki - cmentarz od r. 1930 podzielony jest na XXI kwartałów i II pasy.

/6./ " Plan Kwatery Zasłużonych " /i/ - Spis pochowanych opracował Jan Van Marcke de Lœumen ^{x/}.

/7./ " Groby murowane wybudowane od roku 1906 /część nowsza/.

Posiadano również wgląd do zapisków b. Kier. Zar. Cmentarzy Obr. Jana Van Marcke de Lumen, co przyczyniło się do poprawnego naniesienia grobownictwa powstańców z r. 1831 i 1863 oraz ofiar okupacji hitlerowskiej. -

x/ Z prywatnych zbiorów autora planu.

Wyniki z samych technicznych i politycznych rozważań

- niezależności, nie konfrontowała widocznie w terenie nie-
których swoich stwierdzeń / m. in. w r. 1930 wyszczególniła
mniej najcięższych obiektów niż to było nie stwierdziła
w latach 1961 - 1964 w czasie prac inwentaryzacyjnych /
z drugiej jednak strony zawiera szeregi informacji z trudno
już dostępnymi lub wogóle już niedostępnymi źródłami.
Rekopis liczy 160 numerowanych stron zapisanych jednostron-
nie / 2 manuskrypty / ponadto na niezaplanowanych stronach
autor podał uzupełnienie tekstowe (całkowicie 31 notatek
zastępujących od 1 linijki do całej strony).
Rekopis Ptaszowej będzie dalej znany / r. 1961 /
Ponadto korygowano z następujących materiałów używanych
do wglądu przez Zarząd Gminy Komunalnych :
1. / Plan at. cmentarza wykonany w r. 1894 przez Dawidek-
skiego, aktualizowany w r. 1919.
2. / Spis nagrobków z r. 1919 wg planu Dawideckiego
aktualizowany cz. do r. 1930.
3. / " Spis grobów murowanych starożytności i nowych
zapisanych w lipcu 1919 roku przez Michała
Dawideckiego starożytności oficjalnie bud. miej. " /
Zarząd starostwa.
3. / Plan at. cmentarza wykonany w r. 1930 przez Piesznika.
4. / Spis nagrobków z r. 1930 wg planu Piesznika, aktualizo-
wany na bieżąco.
5. / Kartoteki - cmentarz od r. 1930 podzielony jest na
XXI kwartałów i II pazy.
6. / " Plan Kwatery Zasiedlonych " / 1. - Spis pochowanych
ogracował Jan Van Marcke de Lumen.
17. / " Groby murowane wybudowane od roku 1906 / część nowa /
Postawiono również wgląd do zapisów b. Kier. Zar. Gminy
Opł. Jana Van Marcke de Lumen, co przyczyniło się do po-
prawczego nanieśnięcia grobowości powstałych z r. 1891
i 1863 oraz ofiar okupacji hitlerowskiej.
x. / Z prywatnych zbiorów autora planu.

Ob. J.v. Marcke udzielał wielokrotnie wyjaśnień w czasie prac zespołu inwentaryzacyjnego, którego był członkiem aż do śmierci. Niektóre dane dot. lokalizacji zdjętych już z mogił nagrobków przekazał b. architekt miejski inż. arch. Bronisław Kelka w tym m. in. figur umieszczonych we wnękach muru cmentarnego od str. ulicy Narutowicza i Tuchowskiej.-

IV. DOTYCHCZASOWE PRÓBY OPRACOWANIA MONOGRAFII STAREGO CEMENTARZA

Za czasów ostatniego " rządowego " tj. mianowanego burmistrza Tarnowa Józefa Pędrackiego./AP/, /rAP/ uznał ówczesny zarząd miasta " za rzecz konieczną wzbogacić archiwum miejskie obszerną monografią / starego cmentarza / tego pierwszego zmarłych przybytku, aby ~~zostać~~ potomnym monument kultury współczesnych i współczasu i nie pozwolić marnie zaginać przeszłości ".

Z datą 23 stycznia 1867 r. wystosowała Rada Miejską pismo do przyszłego wykonawcy tej dokumentacji, następującej treści :

" Do Pana Józefa Tomaskiego ! "

Na posiedzeniu Rady Miejskiej dn. 31 grudnia 1866 r. odbytem postanowiono w celu napisania kroniki cmentarza upoważnić - ze stosunkami tego przybytku zmarłych obznajomioną osobę, której obok tego ma być zadaniem, pomniki podupadłe, tamże się znajdujące, przy oznaczeniu roku ich postawienia i najbliższej familii zmarłego w wykaz zestawień, murowane a puste groby oznaczyć i ogólnie wszystko, coby się starożytnością, sztuką lub pamięci godnemu odznaczało w obszerny sposób opisać " W uchwale podano dalej : " aby Panu Józefowi Tomaskiemu dokonanie tej czynności powierzyć przeznaczając mu na okres 2-miesięczny, w którym ta praca wykończona być może, po 25 złr. wal. austr. miesięcznie z funduszu cmentarnego ". Ponieważ p. J. Tomaski wykonanie tych obowiązków na siebie przyjął więc Magistrat wezwał go aby do wymienionych czynności zaraz przystąpił.

Mimo, że fakt podjęcia takiej uchwały przynosi zaszczyt ówczesnemu tarnowskiemu areopogowi, to widocznie wykonawca po zaznajomieniu się z trudnościami zrezygnował z zawartej

Op. J.v. Marce walczył wielokrotnie wyjeżdżał w czasie
przebiegu inwentaryzacyjnego, którego był członkiem
do śmierci. Wskazywał dane dot. lokalizacji szpitala
a mógł przynieść przesłanki o. architekt miasta inn. arch.
Bronisław Jędrzejewski w tym m. im. figur umieszczonych we wnętrzu
muzeum oświetlenia od str. ulicy Wawrzynowa i Tuchowskiej.

IV. DOTYCZĄCY PRÓBY OPRACOWANIA MONOGRAFII STAROŻYTNOŚCI

Na zasadzie ostatniego "zadania" tj. miarowanego burzliwego
Tarnowa Jędrzejewskiego /AB/ /AB/ w tym dwuczęściowym
mieście "a przez konieczność wycofania z archiwum miasta
opracowania monografii /starożytności oświetlenia / tego planowego
zmarłego przybytku, aby zastąpić potonym monument kultury
wypięzionym i wzbudzić i nie pozwolić na nie zasnąć
przebiegiem".

Z dnia 23 stycznia 1867 r. wycofano z Rada Miasta pismo
do przysięgi wykonawcy tej dokumentacji, następującej
treść:

"Do Pana Jędrzeja Tomaszewskiego i"
Na posiedzeniu Rady Miasta dnia 31 stycznia 1866 r.
odbytem postanowiono w celu naplania kroniki oświetlenia
upoważnić - ze stanowiskami tego przybytku zmarłego obna-
żeniem całości, której odok tego ma być zażalenie, pomniki
rodzajów, tamże się znajdujące, przy oznaczeniu roku ich
postawienia i najbliższej rodziny zmarłego w wykaz zastawie,
murowane a pułki oznaczyć i ogólnie wszystkie, co by się
starożytności, sztuki lub pamięci godnym odznaczyć
w oparciu oświadczenia "W uchwale podano dalej: "aby
Pani Jędrzejowi Tomaszewskiemu dokonanie tej czynności powierzyć
przeznaczając mu na okres 2-miesięczny, w którym to czasie
wykonana być może, po 25 str. wal. swatr. miasteczku
a fundusz oświetlenia "Ponieważ p. J. Tomaszewski wykonanie
tych obowiązków na siebie przyjął więc Magistrat wzwał go
aby do wykonanych czynności zaczął przystąpić.

Mimo, że fakt podjęcia takich robót przynosił znaczący
dowód na staranność i starogów, to widocznie wykonano
go zaniepokojeniu się z trudnością i przynosił z zawartością

umowy, bo nie dochował się żaden ślad z tej pracy. Pewną oceną skali trudności niefortunnego projektanta będzie konfrontacja ilości nagrobków jakie miał on zinwentaryzować z danymi uzyskanymi przez inny zespół inwentaryzacyjny równo w 100 lat później. Licząc współczynniki zachowania nagrobków do r. 1800 - 15 x więcej niż obecnie, do r. 1825 - 10 x i do r. 1867 - 5 x otrzymamy przybliżone liczby obiektów jakie wtedy mogły wchodzić w rachubę :

/ do 1800 / 3 x 15 = 45 nagr.

/ do 1825 / 17 x 10 = 170 "

/ do 1867 / 100 x 5 = 500 "

Razem : 715 nagrobków

Stanowiło to 1/3 nagrobków które podlegały inwentaryzacji 100 lat później - a więc zadanie było wykonalne - co prawda założono zbyt krótki okres czasu.

Do roku 1933 tj. przez dalsze 66 lat literalnie w tej sprawie nic nie zrobiono, nie licząc opracowania przez b.zw. fizyka miejskiego Pr. Józefa Walczyńskiego p.t.:

" Sprawozdanie o stosunkach zdrowotnych m. Tarnowa "

/AP/, które wysunęło sprawy cmentarza, aczkolwiek w innym aspekcie, na forum publicznej długoletniej dyskusji. Stało się to zachętą dla Anieli Piszowej do podjęcia pracy nad " Cmentarzem tarnowskim " pierwszą tego rodzaju źródłowym i obszernym opracowaniem tego godnego uwagi obiektu.

Manuskrypt autorka złożyła bezinteresownie w Magistracie, który jednak do roku 1939 nie wydał drukiem jej pracy.

Należy podkreślić, że Aniela Piszowa jest nie tylko autorką nawet jeszcze dzisiaj wartościowego opracowania, ale, że miała cywilną odwagę jako pierwsza postawić wniosek o zamknięcie starego cmentarza. /AP/.

Postulowała również /rAP/ dokonanie inwentaryzacji fotograficznej najstarszych pomników i przekazanie jej do muzeum miejskiego założonego jeszcze w 1927 r. dzięki zabiegom asesora miejskiego Józefa Jakubowskiego. Rękopis Piszowej jest jeszcze b. cenny dlatego, że podaje szereg okoliczności

umowy, do nie dochował się żaden ślad z tej pracy. Pewne
ocenę, skali trudności historycznego projektanta będzie
konfrontacja ilości zagrożeń jakie miał on z inwentaryzowa-
niami wykazywanymi przez inny zespół inwentaryzujący równo
w 100 lat później. Dlatego współczynniki zachowania zagrożeń
do r. 1800 - 15 x więcej niż obecnie, do r. 1825 - 10 x
i do r. 1867 - 5 x otrzymamy przybliżone ilości obiektów
takie wtedy mogły wchodzić w rachubę :

\ do 1800 \	3 x 15 =	45 nagr.
\ do 1825 \	17 x 10 =	170 "
\ do 1867 \	100 x 5 =	500 "

Razem : 715 zagrożeń

Stwierdza to 1/3 zagrożeń które podlegały inwentaryzacji
100 lat później - a więc zadanie było wykonane - co prawda
zakreślono zbyt krótki okres czasu.

Do roku 1933 tj. przez dalsze 66 lat literaturze w tej
sprawie nie nie zmieniło, nie ilości opracowania przez
p.w. Ryszka Wójcickiego Pr. Józefa Wójcickiego p.t. :
"Sprawozdanie o stanach zdrowotnych m. Tarnowa"

\AP\, które wywnioski sprawy omentars, szkolnik w innym
zapytaniu, na forum publicznej dyskusji. Stalo
się to zasada dla Anieli Piazowej do podjęcia pracy nad
"Omentarzem tarnowskim" pierwszy tego rodzaju źródłowy
i obszerny opracowaniem tego godnego uwagi obiektu.

Manuskrypt autora siostry zainteresowanie w Magistrali,
który jednak do roku 1933 nie wydał drukiem tej pracy.

Należy podkreślić, że Anieli Piazowa jest nie tylko autorką
nawet jeszcze dalszej wartościowego opracowania, ale że
miała ówczesną odwagę jako pierwsza postawić wniosek
o zamknięcie starego omentarsu. \AP\.

Podstawą również \AP\ dokonanie inwentaryzacji fotogra-
ficznej najstarszych pomników i przekazanie tej do muzeum
miejskiego założonego jeszcze w 1927 r. dzięki zabiegom
zapanora miejskiego Józefa Jakubowskiego. Rękoпись Piazowej
jest jeszcze d. cenny dlatego, że podaje szereg okoliczności

dotyczących najdawniejszej zabudowy cmentarza, które mogą służyć jako materiał porównawczy dla następnych opracowań. Ogrom pracy włożonej w zebranie wszystkich danych potrzebnych do "Cmentarza tarnowskiego" kompensuje pewne braki lub niewłaściwe podejście do niektórych zagadnień jak np. imputowanie twierdzenia, że stary cmentarz nie jest bogatym w dzieła sztuki, albo lansowanie projektu stworzenia swoistego lapidarium, przez zebranie i ustawienie w jednym miejscu najstarszych i najlepiej zachowanych nagrobków, jak wreszcie brak zrozumienia dla dawnego ogrodowego założenia starego cmentarza itp. . . Tak czy owak do manuskryptu Piszowej zawsze będzie się wracać po niezbędne uzupełnienia i wyjaśnienia, których już nie da się zebrać i ustalić bezpośrednio na obiekcie. Manuskrypt Piszowej jest pionierskim dziełem i pierwszą pomyślnie zakończoną próbą opracowania bogatej części zagadnień związanych z przeszłością i "architekturą jego zabudowy". Manuskrypt Piszowej jest punktem wyjścia dla kolejnych prób kompleksowego opracowywania zagadnień jakich dużo jeszcze kryje w swojej przeszłości i formie. "Stary cmentarz". Aniela Piszowa dla której cmentarz tarnowski po stracie męża i syna stał się celem codziennych odwiedzin i ukochanym wirydarzem, którego dzieje poznać i opisać postanowiła - "ufając, że i taka drobina gorliwemu historyografowi przydać się kiedyś może, na razie zaś wieczną / po Niej / dla miasta zostanie pamiątka . . . " zasłużyła na pamięć i wdzięczność u potomnych a jej monografia na uważne prze- studiowanie i cz. opublikowanie. - kich Radziwiłłowej żony

V. ZARYS HISTORII STAREGO CMENTARZA. wczesniejszych wzgl.

Do czasów "józefińskich", w obrębie zaboru austriackiego istniały cmentarze w obrębie miast, przy kościołach i klasztorach, nosząc cechy obiektów wyznaniowych. Feudalne rozwarstwienie społeczeństwa dało się i tu zauważyć, ponieważ magnaterię i szlachtę, wzgl. bogate mieszczaństwo chowano przeważnie po kościołach, nierzadko w specjalnie na ten cel

dotychczas najdawniejszej zabudowy cmentarza, które mogą
służyć jako materiał porównawczy dla następnych opracowań.
Ogrom pracy wkładanej w zbadanie wszystkich danych potrzeb-
nych do "Cmentarza tarnowskiego" kompensuje pewne braki
lub niewłaściwe podejście do niektórych zagadnień jak
np. improwizowane twierdzenia, że stary cmentarz nie jest
położony w dalszej części, albo łamowanie projektu utworze-
nia owego lapidarium, przez zabranie i ustawienie
w jednym miejscu najstarszych i najgłębiej zachowanych
nagrobków, tak wrzucie braku zrozumienia dla dawnego ogrodo-
wego założenia starożytnego cmentarza itp. Tak czy owak do
mannskryptu Piasowej zawsze będzie się wracać po niezbędne
uzupełnienia i wyjaśnienia, których już nie da się zreper-
ować i wcale niepodobna na obliczyć. Mannskrypt Piasowej
jest planistycznym dalszym i pierwszym pomysłem zakończonym
próbą opracowania bogatej części zagadnień związanych
z przeszłością i "architekturą jego zabudowy". Mannskrypt
Piasowej jest punktem wyjścia dla kolejnych prób komplekso-
wego opracowywania zagadnień takich jak: "Stary cmentarz"
w swojej przeszłości i formie. "Stary cmentarz". Aniela
Piasowa dla której cmentarz tarnowski po stracie me-
i sama stała się celem codziennych odwiedzin i ukochanym
wyglądem, którego dalsze poznanie i opisanie postanowiła
"wstać", że i taka drobna gorliwa historiofagowa
pracyda się kiedyś może, na razie zaś wiadomo, że nie /
dla miasta zostanie pamiętka... "Zachęty na pamięć
i wdzięczność o potomnych a tej monografii na własną prze-
studowanie i cz. opublikowanie--

V. ZARYS HISTORII STAROŻYTNOSTI CMENTARZA.

Do zasad "językowych", w odrębnym zaborze austriackiego
istniały cmentarze w odrębne miasta, przy kościołach i klas-
torach, nierzadko obok obiektów wyznaniowych. Prawdą jest
wzrost i rozwój społeczeństwa dało się i tu zauważyć, ponieważ
magnaterie i szlachta, wzięli bogate miejsca szlachy i szlachy
przekazanie po kościołach, nierzadko w specjalnie na ten cel

wznoszonych kaplicach. W Tarnowie rolę takiego uprzywilejowanego sepulcrum pełnił Kościół Kolegiacki, co jednak już zostało w literaturze b. szeroko i rzeczowo opracowane. Wyjątek stanowił cmentarz wyznaniowy żydowski, położony stosunkowo daleko, za murami miasta na Pogwizdowie. Cesarz austriacki Józef II regulując i modyfikując szereg przepisów i urządzeń w swojej, nowopowiększonej zaborem części ziem polskich, monarchii-zreformował w aspekcie hygieniczno-prawnym zagadnienie cmentarnictwa. Edyktem z dnia 9.IX.1874 roku polecił zniesienie dotychczasowych cmentarzy przykościelnych i przyklasztornych, poszerzając zagadnienie do likwidacji wszystkich cmentarzy położonych w śródmieściach i założenie, w ich miejsce, cmentarzy komunalnych, położonych poza granicami zabudowy miejskiej. Ponadto zakazał grzebania zwłok w podziemiach kościołów i klasztorów.

Dla Tarnowa oznaczało to w praktyce likwidację cmentarza kolegiackiego, bernardynów, bernardynek, szpitalnego przy kościele św. Ducha na Burku / dziś plac gen. J.Bema / i Kościółku NMP na Zabłociu. Na ich miejsce założono nowy cmentarz Komunalny, przy drodze prowadzącej z miasta na południe / dawniej na zamek /, na lewym brzegu potoku Wątok, prawie vis á vis Kościółka NMP na Zabłociu.

Ze względu na brak odpowiednich śladów archiwalnych przybliżoną datę założenia tego cmentarza przyjąć^{należy} jako leżącą pomiędzy rokiem ogłoszenia edyktu józefińskiego a najstarszym datowanym nagrobkiem na tym obiekcie, którym jest pomnik Ks. Marii z Lubomirskich Radziwiłłowej żony Księcia Karola Radziwiłła " Panie Kochanku ", noszący datę 1792 r. P.II-13/1870. Brak wcześniejszych wzgl. współcześnie datowanych nagrobków tłumaczy się zupełnym zniszczeniem lub zatarciem napisów, usunięciem poza obręb cmentarza nagrobków pozbawionych opieki rodzin, wzgl. w przypadku nagrobków płytowych - ich głębokie pogrążenie się i zapadnięcie do ziemi.-

wzniesionych kaplicach. W Tarnowie rolę takiego uprzywilejowanego sepulchrum pełnił Kościół Kolegiacki, co jednak już zostało w literaturze b. szeroko i rzetelnie opisanie. Wyjątek stanowił omentarz wyznaniowy żydowski, położony stosunkowo daleko, na murach miasta na Pogórze. Cesarz austriacki Józef II regulując i modyfikując szereg przepisów i urządzeń w swej, nowopowstałej cesarstwie części ziem polskich, monachijsko-reformował w szczególności hygieniczno-prawny zagadnienie omentarzystwa. Wykazał z dnia 9.IX.1874 roku polecił anieście dotychczasowych omentarzy przykościelnych i przyklasztornych, pozostawiając zagadnienie do likwidacji wszystkich omentarzy położonych w średnich i dalszych, w ich miejsce, omentarzy komunalnych, położonych poza granicami zabudowy miejskiej. Ponadto zakazał trzeźwienia zwłok w podziemiach kościołów i klasztorów. Dla Tarnowa oznaczało to w praktyce likwidację omentarzy kolegiackiego, bernardynów, bernardynów, szpitalnego przy kościele św. Ducha na Burku / dziś plac gen. J. Bema / i Kościółka NMP na Zdobychu. Na ich miejsce założono nowy omentarz Komunalny, przy drodze prowadzącej z miasta na południe / dawniej na zamku /, na lewym brzegu potoku Wętek, prawie wia z wia Kościółka NMP na Zdobychu. Ze względu na brak odpowiednich śladów archiwalnych przybliżona data założenia tego omentarza przyjęta jako lata pomogła tożsamość ogłoszenia edyktu jęzelińskiego z najstarszym datowanym nagrobkiem na tym obojętne, którym jest pomnik Ks. Marii z Infomirakich Radziwiłłowej żony Katarzyny Karola Radziwiłła " Pani Ksienka " , noszący datę 1792 r. P.II-13/1870. Brak wcześniejszych wagi. Wpółnocnie datowanych nagrobków tymczasem się zupełnie zniknięciem lub zatarciem napisów, usunięciem przez omentarz nagrobków pochodzących z ówczesnej, wagi. w przypadku nagrobków płytowych - ich głębokie porzucenie i zagłębienie do ziemi.

W pierwszym okresie swego istnienia tj. od roku 1790 do roku 1836 cmentarz zajmował ok. 1/3 dzisiejszego terenu, i był od południa ograniczony linią przebiegającą wzdłuż nagrobkowej grupy figuralnej z r. 1803 wzniesionej na grobie ostatniego opata tynieckiego Amandy Janowskiego / K XVII/42 /1427/ jak wskazuje na to pionowe wygładzenie rzeźby na powierzchni przystawionej niegdyś do nieistniejącego już muru, tj. mniej więcej wzdłuż linii dzielącej dzisiejsze kwatery III/II, XIV/XVII, XIII/XVI, XIII/XV oraz odcinającej odpowiedni odcinek P II do granicy K III/II.- Od strony Wątku cmentarz przylegał do pastwisk nadbrzeżnych czynnych jeszcze co najmniej do połowy XIX w. Od północy na wschód od bramy cmentarz graniczył z ówczesną trasą wz. drogą na Zabłocie, zwaną później Małą Strusią a od wschodu z gościńcem tuchowskim, który z czasem przybrał nazwę ulicy Tuchowskiej. Od północy na zachód od bramy, cmentarz graniczył z prywatną posesją Popławskich, na której znajdował się murowany parterowy dom właścicieli oraz dalej ku Wątkowi z działką na której wznosił się długi parterowy, już wtedy mocno wpadnięty w ziemię budynek murowany, o symetrycznie dzielącej go sklepionej sieni i charakterystycznych nakrytych kabłakowato kominach, przytułku dla biednych, stanowiący prawdopodobnie /RAP/ " oddział zamiejscowy " dawnego szpitala św. Ducha. Teren cmentarza poszerzono w r. 1836 na całej jego pierwotnej szerokości aż po założenie ul. Tuchowskiej, a w roku 1870 od strony Wątku przez zakup parceli od rodziny Popławskich a wreszcie parceli Koziółkiwicza, wskutek czego cmentarz osiągnął swoją dzisiejszą powierzchnię zamkniętą od północy gościńcem prowadzącym do Gumnisk, od wschodu i północy gościńcem tuchowskim i od zachodu potokiem Wątok tj. niemal całą przestrzeń pomiędzy kościółkiem NMP " na Burku " aż po kościółek św. Trójcy na Terlikówce. Kiedy w roku 1921 remontowano mieszkanie zarządcy cmentarza Nikodema Gawlika odczytano na belce stropowej napis, wycięty w drewnie, o treści : " 1830 Józef Popajski " co nasuwa przypuszczenie, że była to

W pierwszym okresie swego istnienia tj. od roku 1790 do roku 1836 cmentarz zajmował ok. 1/3 dzisiejszego terenu, i był od południa ograniczony linią przesiadającą wzdłuż nagrobkowej grupy figuralnej z r. 1803 wniesionej na grobie ostatniego opata tyńieckiego Amadeusza Janowskiego \ K XVII\42 \1427\ tak wskazując na to pionowe wyżejbiegnięte rzędy na powierzchni przystawionej niegdyś do niestającego tego już muru, tj. mniej więcej linii dzisiejszej dzisiejsze kwatery III\II, XIV\XVII, XIII\XVI, XIII\XV oraz obcinającej odpowiedni odcinek P II do granicy K III\II. - Od strony Wątku cmentarz przylegał do pastwisk nadbrzeżnych, z których jeszcze wspomniany do połowy XIX w. Od północy na wschód od bramy cmentarna graniczyła z ówczesną trasą w. droga na Zabłocie, zwana później Młąką Strusińską a od wschodu z gościńcem tuchowackim, który z czasem przybrał nazwę ulicy Tuchowackiej. Od północy na zachód od bramy, cmentarz graniczył z prywatną posesją Popławskich, na której znajdował się murywany parterowy dom właścicieli oraz dalej ku Wątkowi a działość na której wznosił się drugi parterowy, już wtedy mocno wpadnięty w ziemię budynek murywany, o symetrycznym kształcie go oklepiłonej ścianą i charakterystycznych nakrytych kaskowato kominiach, przytulku dla biednych, athenowej prawopodobnie \r\p\ " oddział zamieszkowy " dawnego szpitala św. Rocha. Teren cmentarna poszerzono w r. 1836 na całej jego powierzchni szerokości aż po zaścianek ul. Tuchowackiej, a w roku 1870 od strony Wątku przez zakup parceli od rolników Popławskich a wreszcie parceli Kosińskich, w skutek czego cmentarz osiągnął swoje dzisiejsze powiększenie zamknięte od północy gościńcem prowadzącym do Gumniska, od wschodu i północy gościńcem tuchowackim i od zachodu potokiem Wątek tj. niemal całą przestrzeń pomiędzy Kosińskimi MHP " na Burku " aż po Kosińską św. Trójcy na Terlikówce. Kiedy w roku 1921 remontowano mieszkanie zarządcy cmentarna Nikołajew **Ł**awlika obywatela na belce atropowej nagła, wyjęty w drzewie, o treści: " 1830 Józef Popławski " co nazwa przypuszczenia, że była to

właśnie dawna realność Popławskich. Dla wyczerpania tematu należy podać, że " przytułek " uległ rozbiórce z uwagi na stan budowlany w latach 30 a wspomniany dom mieszkalny w latach 60 XX w. w związku z porządkowaniem terenu sąsiadującego z pomnikiem ku czci bohaterów Oświęcimia. Podstawową wadą tak usytuowanego, powiększonego , do ostatnich granic możliwości cmentarza był fakt, że ograniczony z trzech stron drogami / później ulicami / i Wątokiem z czwartej strony, obiekt stracił dalszą możliwość poszerzenia swego areału, co nieuchronnie prowadziło do ciasnoty pochówków i stało się jedną z głównych przyczyn zniszczenia dawnego założenia i wartościowej, stylowej, zabytkowej zabudowy klasycystycznej i pseudogotyckiej . Poza tym w warunkach szybkiego rozwoju urbanistycznego Tarnowa, cmentarz założony na odległym przedmieściu znalazł się niemalże w centrum miasta . W obrębie cmentarza mieścił się wykazany jeszcze na planie z r. 1894 /1/ cmentarz ewangelicki i w pobliżu niego położony cmentarz samobójców. Blisko narożnika północno-wschodniego znajduje się kaplica św. Józefa zwana dzisiaj domem przedpogrzebowym. Zbudowana na przełomie XVIII/XIX wieku przez Ignacego Radzikowskiego pełnomocnika Hrabstwa Tarnowskiego, według planu architekta Michała Zajączkowskiego /WE/ z przeznaczeniem jako mauzoleum dla rodziny fundatora. Murowana, prostokątna, sklepiona krzyżowo ; fasada rozczłonkowana kolumnami , ze szczytem zwieńczonym obeliskami piramidalnymi ; ściany boczne podzielone lisenami i belkowaniem ; dach siodłowy z sygnaturką o kształcie barokowym. Nad wejściem figurą anioła żelazna, z nieistniejącego już nagrobką. Wewnątrz był ołtarz, z obrazem J. Coghena przedstawiający zaśnięcie św. Józefa / podpis : " Pinx.J.Coghen 1812 /" . Na prawej ścianie / patrząc od wejścia / kaplicy wisiał obraz nieznanego malarza stanowiący odpustową niemal atrakcję wnętrza. Był to rodzaj skombinowanego tryptyku malowanego na składanych deszczułkach a przedstawiający Trójkę Św. w ten sposób, że patrząc na obraz wprost widzi

Właśnie dawna realność Topilawskich. Dla wyrażenia
tematu należy pisać, że "prawytek" należy rozpoznać
z uwagi na stan budowlany w latach 30 z wspomniany dom
mieszkalny w latach 60 XX w. w związku z porządkowaniem
terenu sąsiadującego z pomnikiem ku czci bohaterów Oświę-
cimia. Podstawową wagę tak uwytylowanego, powiększonego
do ostatnich granic możliwości omentarsa był fakt, że
ograniczony z trzech stron drogami / podziemi ulicami /
i wstokiem z czwartej strony, obiekt stracił białą moili-
wość porządkowania swego arealu, co nieuchronnie prowadziło
do zmianoty podków i stało się jedną z głównych przyczyn
zmniejszenia dawnego założenia i wartościowej, stylowej,
zabytkowej zabudowy klasycystycznej i pseudogotyckiej.
Pora tym warunkach zabytkowego rozwoju urbanistycznego
Tarnowa, omentarsa założony na obiegłym przedmiocie analizy
się zmieniało w centrum miasta. W okresie omentarsa mieszka-
nie wykazywały jeszcze na planie z r. 1894 / 1 / omentarsa
ewangelicki i w pobliżu niego położony omentarsa sąsiedziów.
Białko natchnika północno-wschodniego znajdują się kaplice
św. Józefa zwana dalszą domem przedpostrzbowym.
Zbudowana na przekroju XVIII / XIX wieku przez Ignacego
Radzikowskiego pełnomocnika Hrabstwa Tarnowskiego, według
planu architekta Michała Kądziszewskiego / W / z przesła-
nieniem jako manuskryptu dla rodu fundatora. Murwana,
prostopadła, ekscypiona krzyżowa; fasada rozczłonkowana
kolumnami, ze szczytem trójkątnym obeliskami piramid-
nymi; ściany boczne podzielone lisciami i belkowaniami;
dach słobowy z wystrzałką o kantachie barokowym. Nad
wejściem figura anioła ślana, z nielastniejszego już
nagrobka. Wewnątrz był omentarsa, z opisem J. Gochena przed-
stawiający nagrobek św. Józefa / podpis: "Płk. J. Gochen
1812 r.". Na prawej ścianie / patrzę od wejścia / kaplicy
widać obraz niemieckiego malarza stanowiący odpustową niemie-
cką wstępną. Był to rodzaj akombinowanego tryptyku
malowanego na składanych deszczuchach z przedstawiającej
Trójce św. w ton spoczą, że patrzę na obraz wprost widać

się Ducha św. , patrząc ze strony prawej - Chrystusa , z lewej Boga Ojca. Po lewej stronie w kącie trójkątny pomnik z czarnego marmuru nagrobny żony fundatora z Burskich - Radzikowskiej Józefy zmarłej dnia 26. marca 1805 r. w wieku lat 24 . - Dokoła obelisku okolicznościowy wiersz rymem częstochowskim. Kaplica remontowana wielokrotnie m. in. w latach 70-tych XIX w. w r. 1913, oraz ostatnio w latach 60-tych XX w. - Na zewnątrz kapicy umieszczono kilka tablic odnoszących się do osób pochowanych przed jej murami : Joanna Richter + 1832, Adolph Müller + 1828 , Anna Pryzińska + 1822, Ks. Józef Alojzy Pukalski bp. tarn. + 1885, Ks. Wawrzyniec Gwiazdoń + 1885, Ks. Dr. Stan. Bulanda + 1949.

Cmentarz otoczono z początkiem XIX murem, który po roku 1836 objął ostatecznie cały teren cmentarza z wyjątkiem części północnej położonej na zachód od bramy głównej od tejże strony. Tu należy zaznaczyć, że chylącą się ku upadkowi bramę północną odnowiono w latach 80-tych XIX stuleciu staraniem radnego m. Tarnowa Józefa Szebesty i umieszczono w łuku nad wejściem napis : " Błogosławieni którzy umierają w Panu ". Pewną osobliwość tej bramy ~~stanowią~~ ^{stanowią} 2 polskie orły , wycięte z blachy stanowiące ozdoby zamku bramnego. Powstały one jeszcze w czasach austriackich i nieznany rzemieślnik w ten sposób zadokumentował swoje patriotyczne nastawienie. Jeden z orłów nie jest zgodny z heraldyką ponieważ zwrócony jest głową w prawo ale tak wymagała symetria i poczucie estetyczne autora. Szkoda , że orły te pokryte grubą warstwą farby można zaledwie rozróżnić od pozostałych fragmentów wystroju bramy. Same zresztą wrota stanowią odlew żeliwny - solidnie i ze smakiem wykonany. Brama południowa wiodła pierwotnie na cmentarz protestancki i została tradycyjnie a może i ze względów praktycznych utrzymana po roku 1836. Nie posiada naproza tylko dwuczęściowe, pseudogotyckie wrota pochodzące z końca I połowy XIX wieku. *Ostatnio zniszczona i niezrekonstruowana.*

Powtarzającym się rytmicznie elementem muru cmentarnego na całej jego długości jest układ złożony z barokowego,

pełnego , łuku wspartego o 2 słupy z głowicami gzymsowanymi, wyniesionymi ponad mur z 4 spadowym daszkiem namiotowym, z gąsiorami, krytym karpiówką. Mur pokryty jednospadowym daszkiem z karpiówki, nachylonym do wewnątrz ku cmentarzowi. Mur posiadał odsadzkę, która urozmaicała jego wygląd . Od strony ul. Tuchowskiej biegł wzdłuż muru rów odwadniający połączony z innym rowem tego samego przeznaczenia biegnącym w poprzek cmentarza wzdłuż południowej granicy kwater III, XIV i XIII, na trasie dzisiejszej ścieżki stanowiącej północną granicę kwater IV i XII.

Na głównej alei mieścił się drewniany mostek nad tym rowem/ był taki obraz olejny w zbiorach arch. Bronisława Kulki ale nie wiadomo co z nim się stało po śmierci właściciela i żony /. W czasie budowy nawierzchni ul. Tuchowskiej zasypano wspomniany rów i na jego trasie położono chodnik dla pieszych. Skutkiem podniesienia niwelety jezdni i chodnika - mur cmentarny optycznie znacznie się obniżył. Znacznie wcześniej zasypano rów na cmentarzu i zniesiono wspomniany mostek.

W latach 30-tych XX w. rozebrano najstarszy odcinek muru , bardzo zniszczony i nadwalony oraz mocno już wpadnięty w ziemię na trasie od bramy północnej do mniej więcej połowy wschodniego odcinka ul. Tuchowskiej. Dalej prac nie kontynuowano a ponieważ nowy mur z założenia był nieco wyższy od dawnego - na ich styku dla harmonijnego powiązania obydwu murów o różnej wysokości - zbudowano kapliczkę, z daszkiem czterospadowym wg projektu arch. B. Kulki. We wnęce kapliczki od strony ul. Tuchowskiej umieszczono drewnianą, polichromowaną figurę, którą dostarczył Ks. Bulanda, znany miłośnik, znawca i opiekun zabytków sztuki sakralnej diecezji tarnowskiej. Figura przedstawia św. Stanisława, odnośnie okresu i stylu jest późnogotyckim egzemplarzem dłuta niewysokiej klasy i wg ustnej relacji Ks. Bulandy pochodzi z /głównego/ ołtarza kościoła p.w. Matki Boskiej Śnieżnej / dawnego kościoła O.O. Bernardynów w Tarnowie z r. 1468, przebudowanego przez Grottgera w r. 1821 na " forum nobilium "/. Dwie inne figury z tego / ołtarza / kościoła mają być

w Zbylitowskiej Górze , gdzie / główny / ołtarz miał być przeniesiony. W czasie okupacji figura postradała pastorał, uzupełniony po 1945 r. / obecnie znowu złamany /.

Na dobro ówczesnych opiekunów cmentarza należy zapisać niezwykłą staranność i troskliwość z jaką umieszczono z powrotem na dawnym miejscu płyty i nagrobki namurowe i niezniszczenie ich w czasie prac budowlanych w najstarszej części cmentarza / K I, P II /.-

Po zburzeniu " przytułku " wybudowano przedłużenie muru w kierunku zachodnim, przyczym ostatnie przeszło ustawiono ukośnie , z uwagi na brak miejsca, i połączono z litą poręczą mostu na Wątku. To przeszło było bardzo oryginalne bo posiadało duży sklepiony prześwit poniżej kilku wałkowego fryzu; Prześwit zamknięto ~~oko~~ kratą żelazną o motywach geometrycznych. W skłupie , który stanowił zakończenie dla ciągu murowego wzdłuż ul. Narutowicza i opór dla przęsła z prześwitem, wykonano wnękę z cokołem na kamienną figurę św. Stanisława / wzgl. św. Wojciecha / przekazaną przez arch. B. Kulkę. W czasie minowania mostu przez saperów niemieckich w styczniu 1945 r. przeszło z prześwitem uległo zniszczeniu i nie zostało odbudowane. Figura została uszkodzona w czasie budowy pomnika ofiar Oświęcimia i wreszcie przeniesiona przez Zarząd Cmentarzy Komunalnych została samowolnie postawiona, wbrew wszelkiej logice, w Pasie II 16 po rozebraniu fragmentu nagrobka kamiennego z piaskowca datowanego wg stylu do 1825 r. / P II/16/1873/.-

Na zewnątrz muru cmentarnego zaraz przy narożniku północno wschodnim znajdowała się ciekawostka geologiczna znacznych rozmiarów głaz narzutowy, granitowy, podłużny o wymiarach ok. 3 x 1,5 x 1,8 m. Głaz ten " zaginął " w czasie jednego z remontów ul. Tuchowskiej wzgl. Narutowicza.-

Uwadze badacza przeszłości starego cmentarza w Tarnowie nie może ujsć wielkość jego obszaru i płynące stąd nieodparcie wnioski jeżeli zważy się, że cmentarz mimo stosunkowo niewielkiej powierzchni jest bez przerwy eksploatowany przez ok. 180 lat w sytuacji gdy ludność miasta z kilku tysięcy z końcem XVIII w. wzrosła w drugiej połowie XX wieku niemal dziesięciokrotnie.

W kwaterze górnej, gdzie / główny / ośrodek /
 graniczny. W czasie okupacji figura postarzała /
 unieśliwiona po 1945 r. / obecnie znana /
 Na dobie ówczesnych opiekunów cmentarza należy napisać
 niezwykłą staranność i troskliwość i jako wiadomo
 a powodem na dany miesiąc były i następne /
 i nieznajomość ich w czasie prac budowlanych w następującej
 ogólnej cmentarza / K I, P II /-
 To zwrócić "przysłowi" wybudowano przedłużenie muru
 w kierunku zachodnim, przyczyną ostatnie prace ratowano
 uchwały, a uwagi na ów miesiąc, i połączone z listą porządku
 mostu na Wętku. To przysięgło było bardzo oryginalne po po-
 atakowało dany okazywały przysięgło kłótni wężowego /
 przysięgło zamknięto - kręć /
 W atak, który stanowił zakończenie dla ów /
 węgla ul. Wątkowa i ów dla przysięgło z przysięgło,
 wykonano węgla z cokołem /
 / węgla ul. Wątkowa /
 W czasie minowatostu mostu przez sąpów niemieckich w atak
 1945 r. przysięgło z przysięgło /
 zostało odbudowane. Figura została uszczelniona w czasie budowy
 pomnika ofiar Oświęcimia i w czasie przesiedlenia przez
 Zarząd Gminy Komunalnej została znowelizowana /
 wózw węgla /
 nagrobek kamiennego z płaskową datowanego wg stylu do 1885 r.
 / P II /
 Na zewnątrz muru cmentarza przez przy narożniku /
 wózw węgla /
 ok. 3 x 1,5 m. Głaz ten "zaginął" w czasie /
 z remontów ul. Wątkowej węgla. Wątkowa /-
 Uwaga: badacz przysięgło /
 nie może być /
 wózw węgla /
 wózw węgla /
 ok. 180 lat w atak /
 z końca XVIII w. wózw w atak /
 /

W księdze gruntowej Zabłocia, założonej 20 lutego 1889 r. /rAP,40/ pod liczbą wykazu hipotecznego 163 gminy katastralnej Zabłocie znajduje się następujący wykaz zapisany sub. cmentarz tarnowski :

Parcela gruntowa /.kat.313 o pow.	3 ha, 17 a, 94 m ²
-"- wytyczona 319	-"- - " 15 ", 07 "
-"- - ścieżki 320/1	-"- - " 27 ", 33 "
-"- - - 321	- " 3 ", 02 "
-"- - i spływu 323	- " 14 ", 39 "
Parcela bud.1.kat.	132 - " - ", 58 "
-"-	133 - " - ", 61 "
-"-	134 - " 4 ", 82 "

Razem : 3 ha 83 a, 76 m²

/ Parcele gruntowe 321 i 323 stanowiły dawniej teren cmentarza ewangelickiego, po roku 1877 nie figurują już jako cmentarz ewangelicki lecz jako katolicki. Na planie z r. 1894 cmentarz ten jednak jeszcze jest zaznaczony /. Parcele gruntowe 320/1 i cz.321 stanowiły nadbrzeżny pow. Wątku i były z początku używane jako pastwiska ; parcela budowlana 133 stanowi dom grabarza a parcela budowlana 134 i parcela grunt. 319 obejmuje dom mieszkalny zarządcy cmentarza wraz z przytuliskiem i ogrodem.

Wobec tego w świetle powyższych zestawień właściwy teren przeznaczony do chowania zwłok wynosi 3 ha 63a 26m².x/

Obecnie po wyburzeniu wszystkich wymienionych budynków teren eksploatacyjny cmentarza wzrósł ,wbrew pozorom bardzo nieznacznie , ponieważ na miejscu przytułku i domu zarządcy wzniesiono pomnik pamiątkowy, a usunięcie domu grabarza, częściowo stojącego poza obrębem cmentarza, dało uzysk nieprzekraczający ok. 100 m².-

x/ Na drugiej stronie spisu Dziawańskiego figuruje notatka

" Stary cmentarz $\frac{38\ 376\ m^2}{37\ 756\ m^2}$ / - 620 /

Zapodano przez Banka "

We wczesnym okresie istnienia starego cmentarza, w czasie gdy nie był jeszcze zbyt gęsto zabudowany i nic nie wskazywało na tak szybki rozwój tej branży - przeprowadzono konsekwentne założenie parkowe. Ślady jego można się dopatrzeć, bez trudu, w planie Dziewańskiego z 1894 r.^{x/} To założenie opierało się wszelkim regułom geometrycznej symetrii i wytrasowaniu pod kątem prostym regularnej siatki " ulic " - ścieżki biegły krętymi liniami tworząc zakola, ślimacznice, esownice, rozdzielając się co chwilę dla okrążenia i opłynięcia licznych klombów o różnych postaciach geometrycznych zbliżonych do kół, elips, wieloboków nieumiarowych, " onerek ", " biszkoptów " - co umożliwiało niezwykle oryginalne i zróżnicowane przestrzenne usytuowanie nagrobków, dostęp i widok, ze wszystkich niemal stron - stwarzając niepowtarzalne efekty plastyczne. Należy się spodziewać, że klomby były obsadzone barwnymi kwiatami, co przy niskim i nieprzysuwającym w owym czasie zbyt dużo cienia zadrzewieniu - relikty starodrzewu - przeważnie młode topole i kasztany - dawało dodatkowe - miłe dla oka efekty kolorystyczne. Dzisiaj już trudno jest określić, a z powodu braku przekazów nie można stwierdzić, czy założenie parkowe odnosiło się do całego cmentarza, czy tylko do jego najstarszej części. W każdym razie musi budzić zastanowienie, że na planie Dziewańskiego założenie parkowe posiada również fragment dzisiejszej kwatery V w rejonie grobu powstańców z r. 1863. Grób ten wzniesiono dopiero w roku 1891 /rAP70/ a jego otoczenie / dawna " kwatera zasłużonych " / przypomina swoim rzutem poziomym znane elementy założenia parkowego - być może kreowanego tu przez analogię do założenia już istniejącego w najstarszej części cmentarza.

x/ a mianowicie T I / dziś K I + odcinek P II równoległy do K I /
T XII/dziś K XX, cała /,
T XIII/dziś K XXI, cała /,
T V /dziś KV ale tylko "Kwatera powstańców"/

Ta unikalna wprost forma cmentarza opierająca się o pierwotne założenia parkowe, z trudem dałaby się odtworzyć w postaci rzutu aksonometrycznego w oparciu o rzut poziomy z planu Dziewańskiego i zdjęcia lub rysunki nagrobków które się jeszcze dochowały. - nie przez Dziewańskiego

Pierwotny podział cmentarza obejmował 12 działów /RAP34/ przyczem w danym dziale miano chować zmarłych w jednym roku. System ten był niewygodny, ponieważ w działach istniały już wcześniejsze nagrobki których nie wolno było usuwać - i musiano go z wielką szkodą dla austriackiego poczucia porządku i sposobu myślenia / a raczej bezmyślności / zaniechać.

W każdym razie do układu działowego odnosi się pierwszy spis zmarłych pt. " Protokół zmarłych " prowadzony przez zarządcę cmentarza Franciszka Albina przez 27 lat / od r. 1873 do r. 1900 / tj. do chwili jego zgonu. Do spisu tego nie udało się dotrzeć mimo, że wiadomo /RAP 38/ o jego istnieniu. Dzięki temu nie można np. oznaczyć miejsca grobu jednego z powstańców z r. 1863 / Ambroziewicz Władysław lat 72, + 28.II.1917 pochowany Pole 3, nr 500 grób stały wg inf. J. Marcke - " działki " zapewno były identyczne z " polami " /.-

Ze względu na fakt, że przed rokiem 1894 nie ma żadnej wzmianki^o planach cmentarza - układ działów i zasięg założenia ogrodowego w pierwotnej formie i postaci - musi pozostać niewiadomą.-

Wspomniany plan Dziewańskiego przyjmuje za podstawę nowy podział na XIII Turnusów. Równolegle z planem Dziewańskiego powstał rejestr zabudowy. W aktach Zarządu Cmentarzy Komunalnych w Tarnowie znajduje się oprawiony w czarne płótno zeszyt, liczący 187 numerowanych kart / zapis jednostronny z uzupełnieniami na odwrotach / zatytułowany : " Spisy grobów murowanych starych i nowych spisanych w lipcu 1919 roku przez Michała Dziewańskiego, starszego oficera bud. miejskiego ". Składa się z dwu części, z których pierwsza, od str. 1 - 144 zawiera spis wg Turnusów i za numerami porządkowymi w poszczególnych

turnusach, część II od str. 146 \ str. 145 wolna \ jest
zastępowana " Groby murwane wybudowane od roku 1906,
zawiera spis grobów w poszczególnych turnusach ale bez
numeracji.
Drugą część spisu jest wykonana już nie przez Dąbrowskiego
\ inny charakter planu \ ale nie jest zaznaczone czym jest
opracowaniem.
Roboty turnusowy nie zadawał jednak fachowców specjal-
listów od techniki sepulkralnej, do potężnym użytkownik-
kom był prawdopodobnie obojętny. Wobec stosowanej zasady,
że zmarłych z danego roku grzebano w jednym turnusie,
stałego powiększania się ludności Tarnowa, a w związku
z tym i wzrostu ilości corocznego użytku powoźowego
przez agony - turnusy okazały się formą niewygodną, do
najmniejszego było wiele miejsca. Wychodząc więc naprzeciw
istotnym potrzebom - dokonano ostatecznie nowego podzi-
elenia kwatery i pały w latach trzydziestych.
W roku 1930 powstał nowy plan opracowany przez Płochnicki.
W tymże roku " Urzys " się aktualizacja rejestru wg planu
turnusowego. Głównym celem podzielenia na miejsca oddzielne
powierzchni tj. na XII kwatery oraz dwa pały P I i P II.
Przy numeracji pałów rozmińto się nieco z logiką, ponieważ
od strony północnej, po obydwu stronach bramy od ul.
Narutowicza zlokalizowano P I, wzdłuż ul. Tuchowskiej tj.
od wschodniej krawędzi cmentarza P II, a krawędź południową
po obydwu stronach bramy, na oddzielku ul. Tuchowskiej od
kaplicki św. Walentego, wzdłuż toru PKP do Wątku -
nazwano ponownie P I, zamiast wprowadzić oznaczenie P III.
Konsolidację wprowadzenia podziału kwatery-pałowego
była likwidacja cmentarza protestanckiego i samobójców,
włączonych w rozryszone na planie Dąbrowskiego.
Równoległe z planem Płochnickim powstał nowy rejestr zabudowy,
tym różniący się od poprzedniego, że nie uwzględniał na-
grobków nieznanych i mogił ziemnych. Rejestr ten
kontynuując się na bieżąco.
W okresie " przejściowym " - przed powstaniem planu
Płochnicki " nazwano " plan kwatery i podziału oddzielne

turnusach , część II od str. 146 / str. 145 wolna / jest zatytułowana " Groby murowane wybudowane od roku 1906, zawiera spis grobów w poszczególnych turnusach ale bez numeracji.

Druga część spisu jest wykonana już nie przez Dziewańskiego / inny charakter pisma / ale nie jest zaznaczone czyim jest opracowaniem.

Podział turnusowy nie zadowolił jednak tarnowskich specjalistów od techniki sepulkralnej, bo potencjalnym użytkownikom był prawdopodobnie obojętny. Wobec stosowanej zasady, że zmarłych z danego roku grzebano w jednym turnusie, stałego powiększania się ludności Tarnowa, a w związku z tym i wzrostu ilości corocznego ubytku powodowanego przez zgony - turnusy okazały się formą niewygodną, bo zajmowały zbyt wiele miejsca. Wychodząc więc naprzeciw zaistniałym potrzebom - dokonano ostatecznie nowego podziału na kwatery i pasy w latach trzydziestych .

W roku 1930 powstaje nowy plan opracowany przez Piechnika . W tymże roku " urywa " się aktualizacja rejestru wg planu turnusowego. Cmentarz został podzielony na mniejsze odcinki powierzchni tj. na XXI kwater oraz dwa pasy P I i P II.

Przy numeracji pasów rozminięto się nieco z logiką, ponieważ od strony północnej, po obydwu stronach bramy od ul.

Narutowicza zlokalizowano P I, wzdłuż ul. Tuchowskiej tj. od wschodniej krawędzi cmentarza P II, a krawędź południową po obydwu stronach bramy , na odcinku ul. Tuchowskiej od kapliczki św. Walentego , wzdłuż toru PKP do Wątku - nazwano ponownie P I, zamiast wprowadzić oznaczenie P III.

Konsekwencją wprowadzenia podziału kwaterowo-pasowego była likwidacja cmentarza protestanckiego i samobójców, widocznych w zarysie jeszcze na planie Dziewańskiego.

Równoległe z planem Piechnika powstał nowy rejestr zabudowy , tym różniący się od poprzedniego, że nie uwzględniał nagrobków nieoznaczonych i mogił ziemnych. Rejestr ten kontynuuje się na bieżąco.

W okresie " przejściowym " - przed powstaniem planu Piechnika " narzucono " plan kwaterowy i późniejsze obiekty,

W naszym opisie istnienia starego cmentarza, w czasie
gdz nie był jeszcze zbyt gęsto zabudowany i nie waka-
rzyło na tak szybki rozwój tej brzozy - przeprowadzono
konsekwentne założenie parkowe. Głady jego można się
dopatrzyć, bez trudu, w planie Działawskiego z 1894 r.^{x/}
To założenie opierało się wszelkim regułom geometrycznej
symetrii i wytrasowania pod kątem prostym regularnej siatki
"ulic" - ścieżki biegnęły krzywymi liniami tworzącymi
ślimacznice, sawonice, romboidalne itp. co chwila dla
określenia i opisywania różnych kłębów o różnych posta-
ciach geometrycznych zbliżonych do kół, elips, wieloboków
niewielkich, "kwadratów", "trapezów" - co umożliwiała
niezwykle oryginalne i zróżnicowane przestrzenne ukształtowanie
nagrobków, dostęp i widok, ze wszystkich niemal stron -
stwarzające niepowtarzalne efekty plastyczne. Ważny się spo-
sobał, że kłębki były opasane barwnymi kwiatami, co
przy nikłym i niewyraźnym w owym czasie był dwo-
strzeżeniem - relikty starobrzewu - przeważnie między sobą
i kępami - dawno dobiegły - młode dla oka efekty kolo-
rystyczne. Działaj już trudno jest określić, a z pewnością
braku przeszkód nie można stwierdzić, czy założenie parkowe
odnosiło się do całego cmentarza, czy tylko do jego naj-
bardziej okazał. W każdym razie miał budzić zastanowienie,
że na planie Działawskiego założenie parkowe posiada również
fragment działającej kwater V w rejonie grobu powstańców
z r. 1863. Głdy ten wniosek dopiero w roku 1891 /1897/
z tego otoczenia /dawna "kwatery zasłużonych" / przypomi-
na swoim kształtem podobnym znane elementy założenia parkowego -
być może kreowanego tu przez analogię do założenia już
istniejącego w najbliższej okolicy cmentarza.

x/ z nazwami T I / data K I + obelisk T II równoległy do
T I /
T XII / data K IX, data /
T XIII / data K XXI, data /
T V / data K ale tylko "kwatery powstańców"

kolorem czerwonym, na stary XIX wieczny plan Dziewańskiego, naruszając czytelność tego dokumentu.

Pragnąc odtworzyć pierwotny wygląd planu Dziewańskiego wykonano kopię na kalce jego pierwotnej, oryginalnej wersji / Matryca w zbiorach archeologii na Wawelu, odbitki w Wydziale Kultury PMRN w Tarnowie /.

Plan Dziewańskiego, staraniem autora "Uwag poinwentaryzacyjnych" został przekazany do Muzeum Państwowego w Tarnowie; oryginalna matryca Planu Piechnika znajduje się nadal w Zarz. Cm. Kom. w Tarnowie, jak i przynależny do niej rejestr. /.

W okresie po II wojnie światowej powstał szkicowy plan starego cmentarza, podaje on jednak tylko zarys ścieżek, bez uwzględnienia zabudowy. Autorem jest tarnowianin, pracownik Krak. Oddziału "Miastoprojektu" mgr inż. Julian Klimek.

Analiza w/w planów umożliwia ogólne rozeznanie odnośnie zmian podziału cmentarza oraz niewielkich zmian terytorialnych, zwłaszcza od str. ul. Narutowicza, które zaszły w wyniku wyburzenia w r. 1938 t.zw. "przytułku" i późniejszej, powojennej budowy Pomnika Ofiar Faszyzmu, dłuta A-B Drwałów, na terenie częściowo wydzielonym z niezabudowanej, północno-zach. części cmentarza.

Na zakończenie zarysu historii cmentarza wspomnieć należy o zniszczeniach spowodowanych przez kradzieże w czasie I i II wojny światowej wszelkich elementów noszących cechy użytkowe / latarnie, okucia, figury itp. przedmioty / zamienianych na złom metali kolorowych i złom żelazny, o stale wzrastającej zabudowie, która w ciągu ostatnich 50 lat poczyniła nieodwracalne postępy przekreślając, niemal zupełnie, relikty dawnego założenia. Jeżeli do tego dodać przesuwanie nagrobków z ich pierwotnych lokalizacji, naturalny proces niszczenia starych i pozbawionych już opieki rodzin obiektów, usuwanie starodrzewu, wytyczanie nowych ścieżek to będzie pełny obraz starego cmentarza, w którym dominantą coraz wyraźniej staje się zabudowa współczesna wypierając bezpowrotnie zabytkową zabudowę i zmniejszając w zastraszającym tempie stan jej posiadania.

kolorem czerwonym, na atary XIX wieczy plan Dabawickiego, naruszajac czytelność tego dokumentu.

Pragnac odzwierciedlony pierwotny wyglad planu Dabawickiego wykonano kopie na kalce tego pierwotnej, oryginalnej wersji / Matryca w zbiorach archeologicznych na Wawelu, odbitki w Wydziale Kulturalnym IMiN w Tarnowie /.

Plan Dabawickiego, ataraniem autora " Uwag poimnente- ryzacyjnych " zostal przekazany do Muzeum Państwowego w Tarnowie; oryginalna matryca Planu Plesznickiego znajdujaca sie nadal w Zarz. Gm. Kom. w Tarnowie, jak i oryginalny do niej rejestr. /.

W okresie po II wojnie światowej powstał szkicowy plan atarego omentarsa, podaje on jednak tylko nazwa obiektów, bez uwzględnienia zabudowy. Autorem jest tarnowski prawnik Ksaw. Oddziału " Miastoprospektu " mgr inż. Julian Klimczak.

Analiza w/w planów umożliwia ogólnie rozpoznanie obnoszenia zmian podziału omentarsa oraz niewielkich zmian terytorialnych, zwłaszcza od str. ni. Narutowicza, które zostały w wyniku wyburzenia w r. 1938 t.zw. " przystanku " i pod- nięciem, powołaniem budowy Pomnika Ofiar Wszechświata, A-B Drwalów, na terenie ogólnego wydzielenia z nie zabudo- wanej, północno-zach. części omentarsa.

Na zakończenie krótko historyj omentarsa wspomnieć należy o zmianach spowodowanych przez krakowski w czasie I i II wojny światowej wszelkich elementów noszących cechy użytkowe / latarnie, okna, figury itp. przedmioty / zamienianych na ziem metalu kolonowych i ziem żelazny, o atale warstwowości zabudowy, która w ciągu ostatnich 50 lat podlegała znaczącym zmianom przekształcając, niemal zupełnie, relikt dawnego założenia. Jeżeli do tego dodać przesunięcia nagrobków z ich pierwotnych lokalizacji, naturalny proces niszczenia atarych i podziwianych już obiektów rodzi obraz obiektów, newanie atarodrzewu, wyłączenie nowych obiektów to będzie pełny obraz atarego omentarsa, w którym dominantą coraz wyraźniej staje się zabudowa współczesna wypierająca bezpowrotnie zabudowę i znajdującą w zastępowaniu tym samym jej posiadanie.

VI. UZNANIE STAREGO CMENTARZA W TARNOWIE ZA OBIEKT ZABYTEKOWY.

W okresie po II wojnie światowej opieka nad zabytkami kultury materialnej weszła na nowe tory. Przy Wydziale Kultury Prezydium Wojew. Rady Narodowej w Krakowie utworzono stanowisko Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które od lat pięćdziesiątych piastowała Dr Hanna Pieńkowska, niezmordowany szermierz o zachowanie i utrwalenie substancji zabytkowej w wojew. krakowskim. Z pomocą przyszedł Jej aktyw społeczny Tarnowa skupiony najpierw w Społecznym Komitecie Ochrony Zabytków a później do roku 1969 w Towarzystwie Opieki nad Zabytkami m. Tarnowa. Inicjatorem założenia tych instytucji społecznych i głównym inicjatorem ich działalności był prof. Dr Józef Edward Dutkiewicz, wstawiony w akcji ratowania arrasów wawelskich w r. 1939, inicjator odbudowy muzealnictwa tarnowskiego, profesor ASP w Krakowie, założyciel i red. naczelny kwartalnika "Ochrona Zabytków". Wśród Jego współpracowników znaleźli się m.in. mgr inż. W. Studnicki, inż. arch. B. Kulka, inż. W. Ścigalski, mgr M. Orłowicz, mgr K. Stanek, mgr P. Chrzanowska, mgr inż. A. Zieliński, mgr J. Białota, mgr M. Zaprzał, mgr E. Niedojadko, autor opracowania oraz wielu innych. Na zebraniach SKOZ a następnie TOnZmT powstała myśl uznania starego cmentarza w Tarnowie jako obiekt zabytkowy.

W tym celu TOnZmT wystąpiło z szerokim memoriałem do władz miejskich i konserwatorskich, podpisanym osobiście przez prof. J.E. Dutkiewicza. Ta słuszna idea zyskała aprobatę właściwych władz, czego wyrazem stały się następujące akty prawne :

- Orzeczenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie z dnia 30.IX.1957, znak: L.dz. Kl.X.- 114-15/57 w sprawie uznania starego cmentarza w Tarnowie jako obiektu zabytkowego.

VI. UZNANIE STAREGO CMENTARZA W TARNOWIE ZA OBIEKT ZABYTOWY.

W okresie po II wojnie światowej opiekę nad zabytami kultury materialnej wessała na swoje barki. Pracy Wydziału Kultury Prezydium Wojew. Rady Narodowej w Krakowie utworzono stanowisko Wojewódzkiego Konserwatora Zabytów, które od lat piędziestyletnich piastowała Dr Hanna Fienkowska, niezmordowany asystent o zasłużeniu i utwierdzenie w stałej pracy zabytowej w wojew. krakowskim. Z pomocą przyszedł jej aktyw społeczny Tarnowa skupiony najpierw w Spółceznym Komitecie Ochrony Zabytów a później do roku 1969 w Towarzystwie Opieki nad Zabytami m. Tarnowa.

Instytucją założoną tych instytucji społecznych i gminnym instytutem ich działalności był prof. Dr Józef Edward Dutkiewicz, wstawiony w sferę zastowania sprawów wawelskich w r. 1932, instytut obudowy muzealnictwa tarnowskiego, profesor ASP w Krakowie, założyciel i red. naczelny kwartalnika "Ochrona Zabytów". Wśród jego współpracowników znaleźli się m.in. mgr inż. W. Studziński, inż. arch. B. Kuksa, inż. W. Ścisłowski, mgr M. Opatowicz, mgr K. Stankiewicz, mgr P. Chruszowski, mgr inż. A. Zieliński, mgr J. Białota, mgr M. Szprasiński, mgr E. Niedzielski, autor opracowania oraz wielu innych. Na reprezentację SKOZ a następnie Towarzystwa myśli uznania starego cmentarza w Tarnowie jako obiektu zabytowego.

W tym celu Towarzystwo wystąpiło z wnioskiem memoriałem do władz miejscowych i konserwatorów, podjętym ostatecznie przez prof. J. E. Dutkiewicza. Ta starała się uzyskać aprobatę właściwych władz, czego wyrazem stały się następujące akty prawne:

- Rozporządzenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytów w Krakowie z dnia 30.IX.1957, znak: L. 64. K. 1. -
- 114-15/57 w sprawie uznania starego cmentarza w Tarnowie jako obiektu zabytowego.

- Uchwała Prezydium Miejskiej Rady Narodowej nr 186/XL VIII/57 z dnia 26.X.1957 w sprawie zamknięcia starego cmentarza w Tarnowie, w oparciu o orzeczenie jw. oraz Okólnik nr 50 Ministra Gospodarki Komunalnej, zał. nr 1, punkt 4 z dnia 13 września 1956 r. w sprawie właściwej gospodarki na cmentarzach podległych resortowi gospodarki komunalnej.-

Ta słuszną idea, przyobleczona w oficjalne akta prawne i urzędowe - w praktykę natrafiła na szereg momentów utrudniających właściwą jej realizację, wynikających głównie z sprzeczności interesów posiadaczy niezabudowanych wzgl. zabudowanych działek z postulatami konserwatorskimi, tym nie mniej spełniła i spełnia należycie swe podstawowe zadanie jakim jest troska o zachowanie starego cmentarza w możliwie niezmiennym stanie.

Jednym z przejawów troski TOnZmT o stary cmentarz było zlecenie zespołowi robocznemu wykonanie inwentaryzacji istniejącej zabudowy z naniesieniem na zaktualizowany plan Piechnika.

VII. WYNIKI INWENTARYZACJI PRZEPROWADZONEJ W LATACH 1961-1969

- /1/ Podstawa prawna inwentaryzacji: Uchwała Zarządu TOnZmT podjęta na wniosek Przew. Zarządu TOnZmT - prof. dr J. E. Dutkiewicza oraz umowa z dnia 17.II.1961 r.
- /2/ Źródło finansowania: fundusze własne TOnZmT uzyskane z dotacji Krak. Gry Liczbowej " Lajkonik " w Krakowie, przyznanej TOnZmT na wniosek Wojew. Kons. Zabytków.
- /3/ Cel inwentaryzacji : wg umowy i zaleceń Zarządu TOnZmT oraz konsultacji z Wojew. Kons. Zabytków -
 - a/ zinwentaryzowanie nagrobków datowanych od chwili założenia cmentarza do roku 1925 / w uzasadnionych przypadkach i po r. 1925 /,
 - b/ wykonanie kartotek , wg ustalonego wzoru, dla zinwentaryzowanych obiektów,

- c/ wykonanie zdjęć fotogr. cenniejszych obiektów z uwagi na wartość jako dzieło sztuki lub obiekt związany z przeszłością miasta i kraju,
- d/ wykonanie dwu plansz planu starego cmentarza, z rozmieszczeniem zinwentaryzowanych obiektów i zaznaczeniem kolorami czasu ich powstania co 25 lat od chwili założenia cmentarza tj. :

do r. 1800

1825

1850

1875

1900

1925

/po/r. 1925

/4/ Przeznaczenie dokumentacji : do dysp. TOnZmT

/ " wykonanie planszy kolorowej w 2 egz. oraz matrycy umożliwiającej reprodukcję mapy na użytek innych zainteresowanych " /. Priorytet w posiadaniu dokumentacji poza TOnZmT posiada z urzędu Wojew. Kons. Zabytków.

/5/ Stan zaawansowania prac w chwili zawieszenia działalności TOnZmT :

Do dnia 30.XI.1969 r. wykonano wg umowy :

- Przerys planu Dziewańskiego - 2 razy
 - 1 matryca robocza , w 3-ch odcinkach + 2 komplety odbitek na papierze światłoczułym.
 - 1 matryca - rekonstrukcja stanu cmentarza z r.1894 + 2 szt. odbitek jw.
- Plan sytuacyjny kwartałów i dróg w oparciu o plan Piechnika z r. 1930 - 1 matryca + 2 odb. jw.
- 2012 zastępczych kart inwentaryzacyjnych w rękopisie, tj. ujęto całość obiektów / nagrobki i mogiły ziemne / przeznaczonych do zachowania a mianowicie:

do r. 1800 - 3 nagrobki

1825 -17

a/ Spis alfabetyczny, pochowanych w obiektach

przeznaczonych / w 2 częściach /.

1875 -163

1900 -638

b/ Zbiornice zestawienia wg chronologii

w poszczególnych obiektach.

1925-985

po r. 1925 -124

c/ Wyniki badań i zachowania.

Łącznie : 2012 szt.x/

- Na podstawie planu z r. 1930 wykonano zaktualizowany plan cmentarza z naniesieniem obiektów zinwentaryzowanych 1 matryca na kalce kreślarskiej + 3 odb.jw. Pomocniczo wykonano 6 odbitek planu z r. 1930, z których jedna służyła jako podkład do prac w terenie, a jedna jako próbna, kolorowa, makieta do planu zaktualizowanego.
- Wykonano ponad 500 zdjęć fotogr. w terenie oraz 80 pocztówek + 1190 stykówek przeznaczonych do kart inwentaryzacyjnych i dalszych opracowań.

Ponadto , w oparciu o w/w materiały , wykonano na polecenie Wojew. Kons. Zabytków , nast. prace, które nie wpłynęły na zwiększenie wydatków przeznaczonych na dokumentację, gdyż zostały wykonane w trybie prac społecznych, ale wpłynęły na zwiększenie pracowitości :

x/ W wyniku prac uzupełniających i weryfikacyjnych , prowadzonych po zakończeniu inwentaryzacji , cyfry te uległy zmianie a mianowicie :

do r. 1800 - 4 nagrobki

1825 - 18

1850 - 63

1875 - 189

1900 - 642

1925 - 986

po r. 1925 - 133

o wykonanie zdjęć fotograf. cennikowych obiektów
z uwagi na wartość jako dzieła sztuki lub
obiekt związany z przeszłością miasta i kraju.

5) wykonanie dwu planów planu starego omentarsza,
z formidacją planu almanachowego obiektów
i znanieniem kolorami oraz ich powstania co
25 lat od chwili założenia omentarsza tj. :

do r. 1800
1825
1850
1875
1900
1925
1950

14) Przeznaczenie dokumentacji : do dysp. TONAMT
" wykonanie planu kolorowej w 2 egz. oraz
metrycy umożliwiającej reprodukcję mapy na następnych
innych zainteresowanych " \. Priorytet w posiadaniu
dokumentacji przez TONAMT posiada z urzędu Wojew. Kona.
Zabytków.

15) Stan zachowania prac w chwili zawieszenia działań-
ności TONAMT :
Do dnia 30.XI.1969 r. wykonano wg umowy :

- Przerę planu Dalewskiego - 2 razy
- 1 matryca robocza , w 3-ach oddziałach + 2 komplety
obiekty na papierze światłoczułym.
- 1 matryca - rekonstrukcja stanu omentarsza z r. 1894
+ 2 szt. obiekty jw.

- Plan sytuacyjny kwartałów i dróg w oparciu o plan
Pischnika z r. 1930 - 1 matryca + 2 odd. jw.
- 2012 następnych kart inwentaryzacyjnych w replecie
tj. ujęto całość obiektów \ nagrobki i mogiły
ziemi / przeznaczonych do zachowania z mianowicie:

- /7/ Pozostało do wykonania, w zakresie przewidzianym umowa :
- a/ Spis alfabetyczny zmarłych, pochowanych w obiektach przeznaczonych do zachowania / w 2 częściach /.
 - b/ Zbiornicze zestawienie nagrobków wg chronologii w poszczególnych kwaterach i sumarycznie.
 - c/ Wykaz obiektów przeznaczonych do zachowania.
 - d/ Przeredagowanie, wg wymogów inw. spis nagr. Dziewańskiego, z lat 1894 - 1919.
 - e/ Spis alfabetyczny zmarłych pochowanych na starym cm. wg planu Dziewańskiego.
 - f/ Wykaz braków zaistniałych w nagrobkach w latach 1930 - 1964.
 - g/ Reprodukce fotogr. planu z r. 1894 / 1:1,5/- 5 kompletów.
 - h/ Reprodukacja fotogr. planu z r. 1930 / 1:2 / - 2 komplety

Materiały te były potrzebne do opracowania prototypowej monografii starego cmentarza, na polecenie Wojew. Kons. Zabytków - dla Sejmowej Komisji Kultury.

/6/ Pozostało do wykonania, w zakresie przewidzianym umowa :

- przepisanie na maszynie kartotek zastępczych z rękopisu i uzup. odbitek fotogr. z wykonanych negatywów,
- wykolorowanie dwu plansz zaktualizowanego planu starego cmentarza, wg wykonanej makiety.

Wyżej wymienione spisy i "Uwagi" zostały przekazane w postaci fotokopii do :

- Konserwatora Seb. Wojew. Arkh. Dr. H. Piskiewskiej
- Komisji Ochrony Zabytków Oddziału PPH w Poznaniu na ręce M. Olszowskiej.

/7/ Pozostało do wykonania , poza umową : x/

- przepisanie na maszynie wykazów z rękopisu,
- wykonanie albumu stykówek wg typu i stylu nagrobków
- wykonanie albumu z reprodukcjami fotogr.planów z r. 1894, 1919, 1930, 1964,
- opis wybranych nagrobków i skrót historii cmentarza,
- studium aksonometryczne najstarszej części cm. wg planu z r. 1894.

/8/ Technika pracy.

Prace ~~w~~ terenie - obejmowały spisy z natury , ze szczególnym uwzględnieniem epigrafiki, wykonywanie zdjęć fotogr. niektórych obiektów, nanoszenie poprawek i nowych lokalizacji obiektów i ścieżek na plan z r. 1930.

Najbardziej pracochłonną część inwentaryzacji, tj. prace inwentaryzacyjne w terenie, zostały wykonane najpierw w brudnopisie, na zeszytach i brulionach oraz w oparciu o podzielony na robocze odcinki plan z r. 1930 , z których treść przepisano, w ujednoliconej formie, na kartoteki zastępcze, stanowiące już podkład do maszynopisu.

x/ W wyniku prac statystycznych i uzupełniających, po zakończeniu inwentaryzacji wykonano :

- wykolorowano 1 planszę zaktualizowanego planu st.cm. z r.1964 wg chronologii zabudowy / w Wojew,Kons.Zab.Kr./
- spis kwaterowy wg rodzajów nagrobków
- spis kwaterowy wg chronologii nagr.
- spis kwaterowy uczestników działań wojennych i walk wolnościowych w XIX i XX w.
- spis wg zawodu osób zmarłych
- uwagi poinwentaryzacyjne na temat st. cm.

Wyżej wymienione spisy i "Uwagi" zostały przekazane w postaci fotokopii do :

- Konserwatora Zab.Wojew.Krak.Dr.H.Pieńkowskiej
- Komisji Ochrony Zabytków Oddziału PTTK w Tarnowie na ręce M.Olszowskiej.

17) Porządek do wykonania, poza umową : x)

- przepisanie na maszynie wykazów z fotografii,
- wykonanie albumu zdjęć wg typu i stylu nagrobków
- wykonanie albumu z reprodukcjami fotograf. planów z r. 1894, 1919, 1930, 1964,
- opis wybranych nagrobków i skróty historii cmentarza,
- studium ekonomiczne najtańszej części cm. wg planu z r. 1894.

18) Technika pracy.

Prace **W** terenie - obejmowały spisy z natury, ze szczególnym uwzględnieniem epigrafiki, wykonywanie zdjęć fotograf. niektórych obiektów, nanoszenie poprawek i nowych lokalizacji obiektów i ścieżek na plan z r. 1930.

Najbardziej precyzyjną część inwentaryzacji, tj. prace inwentaryzacyjne w terenie, zostały wykonane najpierw w przedpolach, na rzeczywistych i przybliżonych oraz w oparciu o podzieleny na robocze obiekty plan z r. 1930, a których treść przepisano, w ujednoliconej formie, na kartoteki następujące, stanowiące już podkład do maszynopisu.

x) W wyniku prac statutowych i uzupełniających, po zakończeniu inwentaryzacji wykonano :

- wykolorowano i planie aktualizowanego planu at.cm.
 - z r. 1964 wg chronologii zabudowy \ w Wojew. Kona. Zab. Kr. \
 - spisy kwaterowy wg robót nagrobków
 - spisy kwaterowy wg chronologii nagr.
 - spisy kwaterowy uczestników działań wojennych i walk wolnościowych w XIX i XX w.
 - spisy wg nazwów osób zmarłych
 - uwagi poinwentaryzacyjne na temat at. cm.
- Wyżej wymienione spisy i "uwagi" zostały przekazane w postaci fotokopii do :
- Kancelarii Wojew. Kona. Zab. Kr. H. Pienkowskiej
 - Komisji Ochrony Zabytków Oddziału PTTK w Tarnowie
 - na ręce M. Olszowskiej.

Należy z naciskiem podkreślić, że w początkowym okresie prac inwentaryzacyjnych posługiwano się podkładem wg planu Dziewańskiego / podział turnusowy /; dopiero w trakcie zaawansowanej już pracy, na wniosek Ob. J. Marcke'go zastosowano jako podkład plan Piechnika z r. 1930 / podział kwaterowo-pasowy / - co znacznie wpłynęło na przedłużenie czasokresu wykonania prac, ale nie wpłynęło na ich koszt. Dodatkową korzyścią była identyfikacja niektórych nagrobków / np. Knitsch do r. 1825 / lub ich wędrówki po terenie cmentarza / np. Colo i Smekall z r. 1850, Misiński z r. 1831/. Prace kameralne - obejmowały " przetwarzanie danych " zebranych w terenie, w części opisowej, statystycznej, kartograficznej itd.

/8/ Trudności w pracy.

- Zachwaszczenie cmentarza - wyskokipienne chwasty niejednokrotnie całkowicie zasłaniały lub wręcz uniemożliwiały dostęp do opracowywanego obiektu.
- Zły stan napisów, które należało oczyszczać /miękką szmatką /, wzgl. odczytywać w oświetleniu bocznym - co wpłynęło na znaczne zwiększenie pracochłonności przy opracowywaniu epigrafiki / bez wpływu na zwiększenie kosztów /.
- Częściowe pograżenie w ziemi i obalenie niektórych starszych nagrobków / Karnstadt, Nidecki /.
- Dewastacja tablic i nagrobków już w czasie trwania prac inwentaryzacyjnych na skutek wpływów atmosferycznych lub czyjegóż działania / Beacoc.Prokeschowa, dr Sławiński /.
- Trudności z zamówieniem kartotek w drukarni / nie przyjęto zam. do wykonania /.
- Śmierć dwu aktywnych członków zespołu, przed zakończeniem prac inwentaryzacyjnych / Słonina, Marcke /.
- Długie okresy przerw w pracy powodowane chorobami, urlopami- delegacjami itp. wzgl. innymi przyczynami.

Należy z naciskiem podkreślić, że w poszczególnym okresie prace inwentaryzacyjnych podjętano się podziałem wg planu Dalewskiego / podział terytorialny /; dopiero w trakcie zasuwano jako podział plan Dalewskiego z r. 1930 / podział kwatrowo-pracowy / - co znacznie wpłynęło na przedłużenie czasu pracy wykonania prac, ale nie wpłynęło na ich koszt. Dodatkową korzyścią była identyfikacja niektórych nagrobków / np. Książ do r. 1825 / lub ich wędrówki po terenie cmentarza / np. Gola i Smekli z r. 1850, Międzyk z r. 1831 / Prace kameralne - obejmowały "przetwarzanie danych" zebranych w terenie, w części opisowej, statystycznej, kartograficznej itp.

18) Trudność w pracy.

- Zaciężenie cmentarza - wykopanie chwały
- niemożliwość uzyskania informacji o zmarłych lub wręcz niemożliwość dostępu do opracowywanego obiektu.
- Był stan nagrobków, które należało oczyścić / miały zamaskować / wgl. obrazy w oświetleniu bocznym - co wpłynęło na znaczne zwiększenie pracochłonności przy opracowywaniu epigrafiki / bez wpływu na zwiększenie kosztów /.
- Gęstość pogrzebów w stamt i obelanki niektórych starych nagrobków / Karmelita, Międzyk /.
- Dewastacja tablic i nagrobków już w czasie trwania prac inwentaryzacyjnych na skutek wpływów atmosferycznych / podział danych / Bezos. Prokashowa, dr Szewiński /.
- Trudność z zamówieniem kartotek w drukarni / nie przyjęto zam. do wykonania /.
- Śmierć dwu aktywnych członków zespołu, przed zakończeniem prac inwentaryzacyjnych / Słomka, Marke /.
- Długie okresy przerw w pracy powodowane chorobami, urlopami - delegacjami itp. wgl. innymi przyczynami.

/9/ Różnica karty inwentaryzacyjnej TOnZmT i karty mogilnej Zarz.Cm. Komunalnych.

Karta mogilna ma służyć innym, praktycznym celom użytkowym, dlatego jej układ i treść jest inna niż karty inwentaryzacyjnej, która zawiera nast. dane :

- nr karty inwentarza,
- nr kwatery,
- nr nagrobka wg planu ,
- formę nagrobka,
- materiał nagrobka,
- stan zachowania,
- czas powstania nagrobka, ew. datę najwcześniejszego pochówka,
- informację dot. urodzenia i zgonu, z wyszczególnieniem danych dot. osoby i działalności zmarłego, z ew. przytoczeniem in extenso epigrafiki ,
- krótki opis nagrobka, z podaniem stylu epoki, cech charakterystycznych, wykonawcy wzgl. projektanta,
- uwagi, oraz , w uzasadnionych przypadkach, ze względu na formę nagrobka; wiek, lub osobę zmarłego -
- zdjęcie fotograficzne / małoobrazkowe , orientacyjne /.

Karty mogilne - oczywiście tych wszystkich danych nie zawierają, bo-wiem są przeznaczone, przede wszystkim do ewidencji osób pochowanych w danym obiekcie, bez szczegółowego zajmowania się samym obiektem sepulkralnym.

/10/ W inwentaryzacji / do r. 1964/ nie ujęto :

- Kaplicy św. Józefa i pomników wewnątrz, z uwagi na długotrwały remont ; ujęto tablice i nagrobki przyściennie umieszczone na zewnątrz.
- Kaplicy Sanguszków - z uwagi na eksploatację w czasie remontu kaplicy św. Józefa,
- Bramy Północnej i Południowej.

19) Różnice karty inwentaryzacyjnej TONAT i karty
możliwej karta. Om. Komunalnych.

Karta możliwa nie służy innym, praktycznym celom niż
karty, dlatego jej układ i treść jest inny niż karty
inwentaryzacyjnej, która zawiera nast. dane :

- nr karty inwentaryzacyjnej,
- nr kwartalu,
- nr nagrobka w planie,
- forma nagrobka,
- materiał nagrobka,
- stan zachowania,
- czas powstania nagrobka, ew. data najwcześniejszego
pochówku,
- informacje dot. urodzenia i zgonu, a wyjątkowo
niew danych dot. osoby i daty śmierci zmarłego,
a ew. przytoczenie in extenso epitafiów,
- krótki opis nagrobka, a podaniem stylu epoki,
cech charakterystycznych, wykonawcy wgl. przebie-
gu,
- uwagi, oraz, w uzasadnionych przypadkach, ze względu
na formę nagrobka; wiek, lub osobę zmarłego -
zjęcie fotograficzne / malowidło, orientac-
yjne /.

Karty możliwa - zawiera te wszystkie dane
nie zawiera, bowiem nie przewidziano, przede
wszystkim do ewidencji osób pochowanych w danym
obiekcie, bez szczegółowego zainwentaryzowania się samych obiekt-
tem sepulkralnym.

10) W inwentaryzacji / do r. 1964 / nie było :

- Kapić św. Józefa i pomników wewnątrz, a uwagi na
biurowym remoncie ; ujęto tablice i nagrobki
przebiegające umieszczone nazewnątrz.
- Kapić Sługusów - a uwagi na eksploatację
w czasie remontu kapić św. Józefa,
- Bramy Północnej i Północno-Wschodniej.

- Muru cmentarnego.
- Kapliczek w murze cm. , ponieważ obiekty te, nie były " sensu stricto " nagrobkami.

W/w pozycje znalazły miejsce w częściach opisowych i statystycznych opracowanych po roku 1964.-

/11/Sprawy finansowe

Przewodniczący Zarządu TOnZmT widząc ogrom pracochłonności i piętrzących się trudności, oraz wciąż narastające , w trakcie prac , nowe problemy - wyraził zgodę na częściowe, zaliczkowe wypłacanie wykonawców, jednak wypłatę pełnej wysokości uzależnił od pełnego wykonania prac przewidzianych w umowie, mimo iż doszło szereg innych prac nie objętych umową. Dlatego od r. 1963 nie dokonywano wypłat dalszych zaliczek, mimo, że praca nad zbieraniem i " przetwarzaniem danych " biegła nadal.

Na ostatnim walnym zebraniu TOnZmT, już po śmierci prof. J.E. Dutkiewicza, w listopadzie 1969 r. autor w imieniu swoim i zespołu zrzekł się zaległych honorariów i wszelkich pretencji finansowych w związku z pracami inwentaryzacyjnymi oraz zobowiązał się te prace dokończyć bezinteresownie.-

/12/Zabezpieczenie wyników inwentaryzacji.

Po dniu 1.XII.1969 r. część dokumentacji / wg wykazu / została zdeponowana w Prezydium MRN , Wydziale Spraw Wewn. w Tarnowie, skąd została następnie przekazana do Wydziału Kultury dla m. Tarnowa i powiatu tarnowskiego PMRN. Ponadto druga część dokumentacji , m.in. wykonanej nadprogramowo, została przekazana do Prezydium WRN w Krakowie, Wydział Kultury, Wojewódzki Konserwator Zabytków i została zdeponowana / wg wykazu / w Zbiorach Zamku Królewskiego / Dział Archeologii / na Wawelu w Krakowie.

Fotokopie trzeciej części dokumentacji oraz plan starego cmentarza wg chronologii zabudowy, wykonan~~e~~ w trybie

- Muru cmentarnego.
- Kaplica w murze m., ponieważ obiekty te
nie były "samą stricte" nagrobkami.
W/w powyższe miały miejsce w częściach opisanych
i statystycznych opracowanych po roku 1964.-

111/Sprawy finansowe

Przewodniczący Zarządu TONiMT widząc ogrom przesłan-
ności i piętrzących się trudności, oraz wciąż narasta-
jące, w trakcie prac, nowe problemy - wyraził zgodę
na częściowe, saliskowe wypłacanie wykonawców, jednak
wypłatę pełnej wysokości należności od pełnego wykonania
prac przewidzianych w umowie, mimo iż doszło szere-
g innych prac nie objętych umową. Dlatego od r. 1963
nie dokonywano wypłat bieżących salisek, mimo, że
praca nad zbieraniem i "przetwarzaniem danych"
biegła nadal.

Na ostatnim walnym zebraniu TONiMT, już po śmierci
prof. J.E. Dutkiewicza, w listopadzie 1969 r. autor
w imieniu swoim i zespołu zwrócił się zaległych
honorariów i wszelkich pretencji finansowych w związku
z pracami inwentaryzacyjnymi oraz zobowiązań się to
prace dokonywać bezinteresownie.-

112/Zabezpieczenie wyników inwentaryzacji.

Po dniu 1.XII.1969 r. część dokumentacji / wg wykazu /
została zdeponowana w Prezydium MRN, Wydział Spraw
Wewn. w Tarnowie, skąd została następnie przekazana
do Wydziału Kultury dla m. Tarnowa i powiatu tarnow-
skiego FMNR. Ponadto druga część dokumentacji, m.in.
wykonanej nadprogramowo, została przekazana do Prezy-
dium WRN w Krakowie, Wydział Kultury, Wojewódzki Konser-
wator Zabytków i została zdeponowana / wg wykazu /
w Zbiorach Ziemni Królewskiego / Dział Archeologii / na
Wawelu w Krakowie.
Fotokopie trzech części dokumentacji oraz plan staro-
cmentarza wg chronologii zabudowy, wykonano w trybie

prac społecznych po roku 1969 , zostały przekazane Wojew. Konserwatorowi Zabytków w Krakowie, a drugi komplet - bez planu wg chronologii zabudowy - Komisji Ochrony Zabytków Oddziału PTTK w Tarnowie. Ponadto mikrofilm kwatery V oraz P I i P II / karty mogilne / - przekazano do Archiwum Powiatowego w Tarnowie gdzie znajduje się w zbiorze mikrofilmów.-

Aby uchronić przed dalszym rozproszeniem i zagubieniem zebrane , z niemałym trudem, materiały dot. inwentaryzacji starego cmentarza w Tarnowie - należy je zebrać i przechowywać w jednym miejscu, gdyż tylko jako całość posiadają pełną wartość - przyczym priorytet winien posiadać Wojewódzki Konserwator Zabytków, Dział Dokumentacji Zabytków . Równolegle należy dążyć do uzupełnienia plansz i przepisania kartotek tj. do całkowitego zakończenia opracowania zebranych w latach 1961-1969 / i późniejszych / materiałów.

VIII. UWAGI KOŃCOWE

W przeszłości były kilkakrotnie już podejmowane próby inwentaryzacji starego cmentarza w Tarnowie, z reguły jednak kończyły się niepowodzeniem, która to tradycja, w pewnym sensie, zaważyła i na niniejszym opracowaniu. W każdym razie, nawet w obecnym stanie zaawansowania przedmiotowa inwentaryzacja starego cmentarza w Tarnowie, jest pierwszym tego rodzaju i w tej skali opracowaniem w wojew. Krakowskim i jednym z nielicznych na terenie całego kraju , do którego odnoszą się jednak opracowania dawniejsze.

Obecnie prezentowana praca, po jej niezbędnym uzupełnieniu, jest również pierwszym w historii tego cmentarza i m. Tarnowa tego rodzaju kompleksowym opracowaniem, które z racji swego założenia, złożoności tematycznej i specyfiki zagadnienia nie mogło się " zmieścić " w tematyce i terminie z określonym umową, gdyż zarówno zleciennodawca jak i zleciennobiorca /-cy / - nie orientowali się, z racji nietypowości prac, w skali czekających na nich trudności i ich faktycznej, wynikowej pracochłonności.-

prac apokryficznych po roku 1969, zostały przekazane
Wojew. Konserwatorowi Zabytków w Krakowie, a drugi
komplet - bez planu wg chronologii zabudowy - Komendzie
Ochrony Zabytków Oddziału PTTK w Tarnowie. Ponadto
mikrofilm kwatery V oraz P I i P II \ karty mapy
- przekazano do Archiwum Powiatowego w Tarnowie gdzie
znajdują się w zbiorze mikrofilmów. -
Aby uchronić przed dalszym rozproszaniem i zagnieniem
zreperowane, a niestety trudnym, materiały dot. inwentaryzacji
starego cmentarza w Tarnowie - należy je zebrać
i przechowywać w jednym miejscu, gdyż tylko jako całość
posiadają pełną wartość - przyczyną priorytetu winien
posiadać Wojewódzki Konserwator Zabytków, Dział Dokumentacji
Zabytków. Równoległe należy dążyć do uzupełnienia
planu i przepisania kartotek tj. do całkowitego
zakreślenia opracowania zebranych w latach 1961-1969
i późniejszych \ materiałów.

VIII. UWAGI KOŃCOWE

W przeszłości były kilkakrotnie już podejmowane próby
inwentaryzacji starego cmentarza w Tarnowie, a regularny
jednak kończyły się niepowodzeniem, która to trudność
w pewnym sensie, zawdzięcza i na niniejszym opracowaniu.
W każdym razie, nawet w obecnym stanie zaszanowania
przedmiotowa inwentaryzacja starego cmentarza w Tarnowie,
jest pierwszym tego rodzaju i w tej chwili opracowaniem
w wojew. Krakowskim i jednym z nielicznych na terenie
całego kraju, do którego odnosi się jednak opracowanie
dawniejsze.

Obecnie prezentowane prace, po tej niezbędnej uzupełnieniu,
jest również pierwszym w historii tego cmentarza
i m. Tarnowa tego rodzaju kompleksowym opracowaniem,
które z racji swego zakresu, złożoności tematycznej
i specyfiki zagadnienia nie mogło być "zmieszczone"
w tematyce i terminie z określonymi umowami, gdyż zarówno
zalecenie jak i aleksandryjskie \ -y \ - nie orientacji
wali się, z racji nietykalności prac, w chwili obecnych
na nich trudności i ich faktycznej, wynikowej przechowy-

Dosyć nadmienić, że zgodnie z wytycznymi Zarządu TOnZmT założono, że inwentaryzacja obejmie około 1100 nagrobków - tym czasem w toku prac zinwentaryzowano ponad 2 000 obiektów odpowiadających postawionym wymogom, tj. o ok. 182 % w stosunku do ilości planowanej, przyczym średni koszt inwentaryzacji 1 nagrobka obniżył się z planowanej kwoty ok. 9⁰⁰ zł do ok. 5⁰⁰ zł.

Jeżeli inwentaryzacja 1100 nagrobków wg umowy miała trwać w latach 1961 - 1963, to przez analogię inwentaryzacja podwojonej niemal ilości obiektów w stosunku do ilości założonej musiała się przeciągnąć co najmniej o dalsze 3 lata tj. 1964 - 1966, a szczegółowe opracowanie zebranego materiału, wykraczające daleko poza ramy zawartej umowy - na lata 1967 - 1969, przy pełnej pracy wszystkich członków zespołu .-

Zawieszenie działalności TOnZmT w dniu 1.XII.1969 r. oraz zabezpieczenie materiałów Towarzystwa, w tym również, będącego w toku opracowania dokumentacji starego omentarza - uniemożliwiło uzupełnienia zbliżających się do końca prac.^{x/}

16. A. Pisz, W. Sgan / K V - 50 /

17. A. Madeyski / K XIV - 136a / xx/

18. N. Rathausky / K XIV - 136a / xx/ z Reglar

19. N. Krupski / K XIV - 136a / xx/ z Łowcu,

20. arch. M. Zajaczkowski / P. II - 32 /

21. J. Radzikowski / P. II - 32 /

22. S. Szablowski / T VII - 1a /

23. Biedronscy w/

24. Platzer / K XIV - 29 /

25. W. Gilbert Stuchajski xx/

x/ prace ślusarskie i kowalskie

xx/ rzeźbiarstwo

x/ które, poza kartotekami inw. liczą kilkaset stron i rękopisu.

Dość nadmienić, że zgodnie z wytycznymi Zarządu TORŃMT
założono, że inwentaryzacja obejmie około 1100 nagrobków -
tym czasem w toku prac zainwentaryzowano ponad 2 000
objektów odpowiadających postawionym wymogom, tj. o ok.
182 % w stosunku do ilości planowanej, przyczem średnia
koszt inwentaryzacji i nagrobka obniżył się z planowanej
kwoty ok. 9⁰⁰ zł do ok. 5⁰⁰ zł.

Jeżeli inwentaryzacja 1100 nagrobków wg umowy miała trwać
w latach 1961 - 1963, to przez analogię inwentaryzacja
podwojonej niemal ilości obiektów w stosunku do ilości
założonej musiała się przeciągnąć co najmniej o dalsze
3 lata tj. 1964 - 1966, a szeregowe opracowanie zbioru
tego materiału, wykraczające daleko poza ramy zawartej
umowy - na lata 1967 - 1969, przy pełnej pracy wszystkich
członków zespołu. -

Zawieszenie działalności TORŃMT w dniu 1.XII.1969 r.
oraz zabezpieczenie materiałów Towarzystwa, w tym również
będącego w toku opracowania dokumentacji starożytności
- uniemożliwiło uzupełnienie zbliżających się do końca
prac. x)

- Dziedzic }
Maczek } Kamieniarze,
Kajmowicz }

xxxx/ zaprojektował na wniosek TOnZmT, emblemat /orzełek/ dla oznaczenia grobów powstańców z r. 1863, w stuletnią rocznicę tego powstania. Bronzowe odlewy umieszczono na grobach powstańców .- Autor niezrealizowanego emblematu na pozostałe groby żołnierskie.

IX. WYKONAWCY I PROJEKTANCI OBIEKTÓW SEPULKRALNYCH
NA STARYM CMENTARZU W TARNOWIE.

1. J. Gude / np. K II-9/
2. W. Potz, Wien, Zimmering / K XVII - 17 /
3. E. Stehlik, Kraków / K XVII - 31, K XIV - 38 /
4. G. Kape, Temesvár / K VIII - 117 /
5. P. Kulka / K XIV - 31 /
6. B. Kulka i współpracownicy : M. Kulka

Kamieniarze,
Macek
Kajmowicz

7. P. Mustaf i synowie,
8. F. Štebla, Hodonin, Morava / K V - 60 /
9. F. Hochstirn, Kraków / P II - 63, P II - 130 /
10. E. Kuleza, Kraków / K II - 130 /
11. F. Wenzels, Biele / K I - 29 /
12. R. Podgórski, Tarnów / K IV - 272 /
13. Pukała i Bryg, prezydent B. Koszyt Tarnów / K XIV - 31 / x
14. W. Komnasy x / K XIV - 127 /
15. Kurasz / K V - 50 /
16. A. Pisz, N. Szez / K V - 50 /
17. A. Madgyari / K XIV - 136a / xx
18. N. Rathnaky / K XIV - 136a / xx / z Wegier
19. N. Krupski / K XIV - 136a / xxx / ze Lwowa
20. arch. M. Szajczkowski / P. II - 32 /
21. J. Radzikowski / P. II - 32 /
22. S. Szablowski / T VII - 4b /
23. Biedroncy x
24. Platzer / K XIV - 29 /
25. W. Głóbert Stodnicki xxxx

x prace ślusarskie i kowalskie

xx / rzeźbiar

xxx / szt. malarz

xxxx / zaprojektował na wniosek TONAMT, emblemat / korzelek / dla
oznaczenia grobów powstańców z r. 1863, w stulecie rocz-
nicę tego powstania. Brązowe odlewy umieszczono na grobach
powstańców. - Autor nierealizowanego emblematu na poz-
stałe groby żołnierzy.

X. ZESTAWIENIE WYNIKÓW INWENTARYZACJI STAREGO CMENTARZA.

W TARNOWIE, PRZEPROWADZONEJ W LATACH 1961 - 1969.

1. Rozeznano jakościowo i ilościowo zabudowę od schyłku XVIII w. do r. 1925 i w uzasadnionych przypadkach / osoby zasłużone dla miasta i kraju, uczestnicy i ofiary II wojny światowej, ofiary walki o Wolność i Demokrację / po roku 1925.
2. Rozeznano 3 zasadnicze style zabudowy :
 - a/ Klasycystyczny
 - b/ Pseudogotycki
 - c/ Współczesny.
3. Rozeznano 25 wykonawców i projektantów obiektów zlokalizowanych na starym cmentarzu.
4. Rozeznano materiały z których budowano nagrobki :
 - a/ kamienne /marmury, piaskowce, granity, alabastry, terracota/
 - b/ żelazne /żeliwne odlewy, kute detale/
 - c/ drewniane,
 - d/ betonowe, o uszlachetnionej wyprawie i surowe,
 - e/ murowane, tynkowane.
5. Zidentyfikowano cm. tarnowski jako jedno z największych, w wojew. krakowskim, zbiorowisk nagrobków uczestników walk wolnościowych w XIX i XX w.
6. Rozeznano profil narodowościowy osób zmarłych pochowanych na starym cmentarzu :
 - Polacy,
 - Austriacy,
 - Czesi,
 - Francuzi,
 - Rosjanie,
 - Ukraińcy
 - Węgrzy,
 - Włosi.

X. ZESTAWIENIE WYNIKÓW INWENTARYZACJI STAREGO CMENTARZA.
W TARNOWIE, PRZEPROWADZONEJ W LATACH 1961 - 1962.

1. Rozpoznano jakościowo i ilościowo zabudowę od połowy XVIII w. do r. 1925 i w zasadniczych przypadkach \ oceny zaszurowane dla miasta i kraju, pozostałości i ofiary II wojny światowej, ofiary walki o Wolność i Demokrację \ po roku 1925.
2. Rozpoznano 3 zasadnicze style zabudowy :
 - a \ Klasycystyczny
 - b \ Pseudogotycki
 - c \ Współczesny.
3. Rozpoznano 25 wykonawców i projektantów obiektów zlokalizowanych na starym cmentarzu.
4. Rozpoznano materiały z których budowano nagrobki :
 - a \ kamienne \ marmury, piaskowce, granity, alabastry,
 - b \ żelazne \ żelazne odlewy, kutne detale
 - c \ drewniane,
 - d \ betonowe, o nasłachetnicowej wyprawie i surowe,
 - e \ marmurowe, tykowane.
5. Zidentyfikowano sm. tarnowski jako jedno z najwcześniejszych w wojew. krakowskim. zblorowisk nagrobków uczestników walk wojnościowych w XIX i XX w.
6. Rozpoznano profile narodowościowe osób zmarłych pochowanych na starym cmentarzu :
 - Polacy,
 - Austriacy,
 - Czechy,
 - Transylwani,
 - Rosjanie,
 - Ukraińcy,
 - Węgry,
 - Włosi.

7. Rozeznano profil zawodowy zmarłych.
8. Rozeznano zmiany zachodzące w układzie założenia od ogrodowo-parkowego po zniekształcenia współczesne.
9. Przeprowadzono studium epigraficzne i utrwalono treść zniszczonych już napisów.
10. Zebrano materiał ikonograficzny.
11. Zebrano materiał kartograficzny.
12. Zebrano materiał bibliograficzny i stworzono bazę materiałową do opracowania monografii starego cmentarza w Tarnowie dla potrzeb Sejmowej Komisji Kultury, Prezydium WRN, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie i społeczeństwa m. Tarnowa.-

XI. WYKAZ MATERIAŁÓW PRZEKAZANYCH DO PMRN W TARNOWIE x/

/dot. inwentaryzacji starego cmentarza/.

- " - 24 koperty z kartami inwentaryzacyjnymi / ok. 2040 szt. kart /
- spis alfabetyczny / w II częściach /
- 5 szt. odb. planów cm. z r. 1930 / Piechnik /
- 3 szt. odb. planu zaktualiz. / Gryl, Zboiński, Szuszkiewicz/ + 1 matryca
- 2 szt. odb. planu do r. 1919 / Dziewański / + 1 matryca
- 2 szt. odb. planu do r. 1919 / -" / a' 3 rys. częściowe
- 6 teczek /roboczych/ z naklejonym w częściach planem z r. 1930
- 31 składek z filmami małoobr. eksp., wywołane, w pudełku tekturowym.

Tarnów, dnia 20.I.1970 r.

/ podpisy nieczytelne trzy "

x/ wypis z protokołu zdawczo-odbiorczego spisane go w PMRN w Tarnowie , dnia 20 stycznia 1970 r. -

7. Rozważano profile szwobow smarych.
8. Rozważano zmiany aschodzące w układzie aschodzenia ob ogrodowo-parkowego po zniknięciu aschodzenia.
9. Przeprowadzono studium epigraficzne i utrwalono treść napisów.
10. Zebrano materiały ikonograficzne.
11. Zebrano materiały kartograficzne.
12. Zebrano materiały bibliograficzne i utworzono bazę materiałową do opracowania monografii starożytności w Tarnowie dla potrzeb Stowarzyszenia Komisji Kultury, Prezydium WRN, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie i społeczeństwa m. Tarnowa.

XI. WYKAZ MATERIAŁÓW PRZEKAZANYCH DO FMN W TARNOWIE

- \dot. Inwentaryzacji starożytności.
- " - 24 koperty z kartami inwentaryzacyjnymi
- \ok. 2040 szt. kart
- alfabetyczny \ w II części
- 5 szt. odb. planów om. z r. 1930 \ Pielnik
- 3 szt. odb. planu rekonstrukcji \ Gryl, Zboński
- 2 szt. odb. planu do r. 1919 \ Białowski + 1 matryca
- 2 szt. odb. planu do r. 1919 \ " - 3 ryc. częściowe
- 6 teoretycznych \ z naklejkami w częściach planem z r. 1930
- 31 składek z filmami malob. eksp. wywołane w punkcie tektur.

Tarnów, dnia 20.I.1970 r.
\ podpis nieczytelny

x) wypis z protokołu zgromadzenia oddziału z dnia 20 stycznia 1970 r. -

XII. WYKAZ MATERIAŁÓW PRZEKAZANYCH DO PWRN W KRAKOWIE.^{x/}

/ dot. inwentaryzacji starego cmentarza /

" Wykaz dokumentacji znajdującej się na Wawelu

- / dotyczy starego cmentarza w Tarnowie /

1.a/ zbiorcze zestawienie ilości nagrobków w poszczególnych kwaterach wg chronologii,

b/ wykaz obiektów przeznaczonych do zachowania wg stanu na 31.VII.1964 r.,

c/ spisy grobów murowanych starych i nowych wg wykazu z lipca 1919, wykonanego przez M. Dziewańskiego - tekst przeredagowany, uzupełniony, uwagi nad " spisem grobów " z dnia 1.X.1968 r.

d/ spis nagrobków wg alfabetu do planu Dziewańskiego,

e/ rejestr braków zaistniałych w latach 1930-1964,

2.a/ reprodukcje fotograficzne planu starego cmentarza z roku 1930 / dwa komplety à 10 sztuk /,

b/ reprodukcje fotograficzne planu starego cmentarza z r. 1919 / jeden komplet à 16 sztuk /,

c/ stary cmentarz - stykówki / 89 sztuk /

d/ film małoobrazkowy z planu Dziewańskiego z lat 1894 - 1919 / 39 klatek /,

e/ film do planu Piechnika / 39 klatek /,

f/ reprodukcje fotograficzne planu cmentarza z r. 1863 / dwa egzemplarze /,

g/ stary cmentarz - 429 stykówek , 12 zdjęć pocztówkowych,

h/ stary cmentarz - 471 stykówek,

i/ stary cmentarz - 134 stykówki/groby z r. 1863/,

j/ 4 komplety planu starego cmentarza z 1949 r. / 60 sztuk zdjęć /,

k/ 2 komplety planu starego cmentarza z 1930 r. / 10 szt. zdjęć / "

Odebrała 29.VI.70 - podpis ręczny : O.Sienkiewicz

/Pieczęć podłużna z napisem:Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Wydział Kultury ,Wojewódzki Konserwator

Zabytków Kraków ul. Basztowa 22 "

x/ Wypis z protokołu zdawczo-odbiorczego spisanego na Wawelu przez Przedstawiciela Wojew.Kons.Zabytków w Krakowie dn. 29.VI.1970 r.

XII. WYKAZ MATERIAŁÓW PRZEKAZANYCH DO FWRN W KRAKOWIE.

- Wskaz dokumentacji znajdującą się na Wzwele
- dotyczy starożytności w Tarnowie
1. a) zbiorze zestawienie ilości nagrobków w poszczególnych kwadrantach wg chronologii,
b) wykaz obiektów przeznaczonych do zachowania wg stanu na 31.VII.1964 r.,
c) opisy grobów murowanych starożytnych i nowych wg wykazu z lipca 1919, wykonanego przez M. Dąbrowskiego - tekst przedręczony, uzupełniony, uwagi nad "planem grobów" z dnia 1.X.1968 r.,
d) opis nagrobków wg alfabetu do planu Dąbrowskiego,
e) rejestr bruków kamiennych w latach 1930-1964,
2. a) reprodukcje fotograficzne planu starożytności z roku 1930 / dwa komplety 10 arkuszy /
b) reprodukcje fotograficzne planu starożytności z r. 1919 / jeden komplet 16 arkuszy /
c) starożytności - arkusze / 89 arkuszy /
d) film malopiękny z planu Dąbrowskiego z lat 1894 - 1919 / 39 klatek /
e) film do planu Dąbrowskiego / 39 klatek /
3) reprodukcje fotograficzne planu starożytności z r. 1863 / dwa egzemplarze /
g) starożytności - 429 arkuszy, 12 arkuszy poszczególnych,
h) starożytności - 471 arkuszy,
i) starożytności - 134 arkuszy / groby z r. 1863 /
j) 4 komplety planu starożytności z 1919 r. / 60 arkuszy łącznie /
k) 2 komplety planu starożytności z 1930 r. / 10 arkuszy łącznie /
Odebrano 29.VI.70 - podjęto decyzję : O. Skaniewicz / Pienięż podjęta z napisem: Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Wydział Kultury, Wojewódzki Konserwator Zabytków Kraków ul. Basztowa 22 "
X) Wypis z protokołu zwanego-odbiornego zapisanego na Wzwele przez Przewodniczącą Wojew. Rada Zabytków w Krakowie dn. 29.VI.1970 r.

DODATEK - LUŻNE ZAPISKI EPIGRAFICZNE.

SPIS RZECZY

- I. Wprowadzenie.
- II. Cele i zadania opracowania.
- III. Literatura przedmiotu.
- IV. Dotychczasowe próby opracowania monografii starego cmentarza.
- V. Zarys historii starego cmentarza.
- VI. Uznanie starego cmentarza w Tarnowie za obiekt zabytkowy.
- VII. Wyniki inwentaryzacji przeprowadzonej w latach 1961 - 1969.
- VIII. Uwagi końcowe.
- IX. Wykonawcy i projektanci obiektów sepulkralnych na st. cmentarzu w Tarnowie.
- X. Zestawienie wyników inwentaryzacji st.cm. przepr. w latach 1961 - 1969.
- XI. Wykaz materiałów przekazanych do PMRN w Tarnowie.
- XII. Wykaz materiałów przekazanych do PWRN w Krakowie^{x/}.

/ Dodatek : luźne zapiski epigraficzne /.

x/ w Rozdziale VII / Pozostało do wykonania poza umową /
podano wykaz materiałów opracowanych po 1969 r.
i przekazanych do PWRN w Krakowie i Oddz. PTTK
w Tarnowie / z wyjątkiem planu cm. wg chronologii /.

SPIS RZECZY

- I. Wprowadzenie.
 - II. Cele i zadania opracowania.
 - III. Literatura przedmiotu.
 - IV. Dotychczasowe próby opracowania monografii
starego cmentarza.
 - V. Szary historia starego cmentarza.
 - VI. Uznanie starego cmentarza w Tarnowie za obiekt
zabytkowy.
 - VII. Wyniki inwentaryzacji przeprowadzonej w latach
1961 - 1969.
 - VIII. Uwagi końcowe.
 - IX. Wykonawcy i projektanci obiektów sepulkralnych
na st. cmentarzu w Tarnowie.
 - X. Zestawienie wyników inwentaryzacji st. cm.
przepr. w latach 1961 - 1969.
 - XI. Wykaz materiałów przekazanych do PMRN w Tarnowie.
 - XII. Wykaz materiałów przekazanych do PMRN w Krakowie^{x/}.
- \ Dodatek : Inne zabytki epigraficzne \.

x/ w Rozdziale VII \ Pozostało do wykonania poza umową \
podano wykaz materiałów opracowanych po 1969 r.
i przekazanych do PMRN w Krakowie i Oddz. PTH
w Tarnowie \ a wyjątkiem planu cm. wg chronologii \.

DODATEK - LUŻNE ZAPISKI EPIGRAFICZNE.

Poniżej podano kilka napisów , z trudem już odczytanych, które jak np. na grobie Prokieszowej czy Beacoca - już nie istnieją :

" Młodzieży pracuj dla kraju

Jak czynili starzy

Kochaj go i broń

Gdy pora się zdarzy "

/ KV-2, J. Godfrejow, powst. z r. 1831, tekst podał J.V. Marcke /

" Marcin Potaczewski

Przeżywszy lat 77 prze-

niósł się do wieczności

dnia 28° Marca 1817

/Wznosi/ córka wdzięczne Modły

Szczerze za zmarłego

Tych usług nie zaprze

Dla spoczynku Twego

/ Coś odszedł / z woli Niebios

/ w krai / ny wieczności

Poświęca Córka Oycu

Ten pomnik czułości "

/ P II - 42 /.

/ Powyższy napis zdobi Klasycystyczny nagrobek z początku XIX w. przedstawiający ubraną w antyczny strój postać kobiecą wspartą na cokole z urną - symbolem śmierci . Powierzchnia nagrobka wymaga zabiegów utrwalających , cokolwiek wyprostowania i podmurowania /.

DODATEK - LUSNE ZAPISKI EPICRAPIZNE.

Poniżej podano kilka napędów, z trudem już obezysanych,
które jak np. na grobie Prokaszowej czy Bascoo -
juz nie istnieją :

" Miobalsy pracoj dla kraju

Jak czynili starzy

Kochał go i brzoj

Gdy pora się zbieraj "

\ KV-2, J. Godfrejow, powst. z r. 1831, tekst podał J.V. Marcke \

" Meroin Potaszewski

Przeżywały lat 77 prze-

Nieś się do wieczności

Dnia 28° Marca 1817

\ Wanoj \ córka wdzięczna Modry

Szczęście za zmarłego

Tych uzięb nie zaprze

Dla spoczynku Twego

\ Goś obadaj \ z woli Wieścio

\ w kraj \ my wieczności

Posławsz Górka Oyon

Ten pomnik cenił "

\ P II - 42 \.

\ Powyższy napis zdobł Kłasyfikacyjny nagrobek z po-
czątku XIX w. przedstawiający urnę w antyczny atój
postać kobiecą wapiet na cokole z urną - symbolem
śmierci. Powierzchnia nagrobka wymaga zabiegów utrwa-
lających, cokol wyprostowania i podmurowania \.

" Tu spoczywa

Zofia z Ruczyńskich

Prokieszowa

ur. 2 stycznia 1841

zm. 9 października 1866

Gdy nad dwojga Twych dzieci

ukochanych łożem

Zjawił się Anioł śmierci

w posłannictwie Bożem

Z poświęceniem bez granic

niezachwiana w wierze

Ratowałaś je życiem

niesionem w ofierze.

Bóg przyjął Twą ofiarę

dzieci ocalone !

Lecz kto sierotom matkę

Kto mężowi żonę

Kto córkę tym zastąpi

Co na Twem grobie

W nieutulonej płaczą

po Tobie żałobie ".

/ Napis z trudem odczytany z łuszczącej się tablicy marmurowej. Po r. 1964 obelisk został obalony i rozbity /.

/ P II - 110 /.

\ Napis z trudem odczytany z kruszącej się tablicy
marmurowej. Po r. 1964 obelisk został obalony i rozbity \
\ P II - 110 \.

po Tobie ścieżki "

W nieutulonej płacz

Co na Twym grobie

Kto córke tym zastąpi

Kto mężowi żong

lecz kto sierotom matkę

daleci ocalone !

Bóg przyjął Two ofiarę

nieślone w ofierze.

Ratowałaś je system

nieśchwaś w wierze

Z poświęceniem bez granic

w poświęceniu Bożem

X jawi się Anioł śmierci

ukochanych Bożem

Gdy nad dwóje Twoich dzieci

sm. 9 października 1866

ur. 2 stycznia 1841

Prokaszew

Bolesław z Rzeszyńskich

" Tu spoczywa

" Wilhelm Rawa Gawroński

18 lipca 1847 zmarły

o westchnienie prosi

Najdroższemu Ojcu

/ Najlepszemu Mężowi /

Dla tych co innym świecili przykładem

Jeżeli / znajdą się / w jakiej rodzinie

Chełpią się / oni / kto to był ich dziadem

Dla czego i my nie / mamy / światu głosić

Żeśmy stracili nasze skarby

Żona / męża / Najdroższego

My biedne sieroty

/ Ojca najlepszego / " ... /

/ KI - 82 /.

" / Krzysztof / Beacoc / ... /

umarł 17 Maja 1886

przeżywszy 52 l.

Zawsze o te ! smutne brzmie-

nie , kiedy srogim losem,

Ciężkiej straty i żalie =

Stanie się odgłosem !

W miłości i przyjaźni

W każdej życia dobie

Tak często powtarzane

a prawdziwe w grobie

/ K II - 131 / - Napis odspoił się warstwowo i uległ
rozpadowi po 1964 r.

" Kornel Dranik

+ 10 Maja /18/ 91

W czterdziestej ósmej

Życia swego wiośnie

Krótkie swe życie

Ukończył zawczasie

Snecerz /sić! / Artysta

Który pracowity

Prowadził żywot

I w dzieła obfity

Z niem synek Roman

Tu razem spoczywa

Po smutnem życiu

/Spoczy/nku zażywa

/.../ 4 wiośnie życia / ... /

/.../ 1867 / / .

/ P II-157/.

" Smutny

ten śmierci

Obraz

Każdemu opowie

Co z utraty

Rodziców /czu/ją

Potomkowie

Położono d 1 M/.... /

1805 "

" Agnieszka

z Sznurowskich

Traczewiczowa

d/nia/ 2 Octobra

1804 z stego świata

zeszła

prosi o westchnienie "

Michał

Traczewicz

d/nia/27 Kwietnia

/18/13 z stego świata

zeszły

/pros/i o westchnienie

/ P II - 23 / Napis na trójkątnym obelisku ,powalonym,

" Kornel Dzanik

+ 10 Maja 1879

W ostatniej chwili

Życia swego poświęca

Kierując swe życie

Ukończył naukę

Pracując /nie/ /nie/

Nad tym pracował

Prowadził życie

I w końcu odżył

Z nim żył Roman

Tu razem opowiada

Po smutnym życiu

/Spoczył/ /nie/ /nie/

/.../ 4 wiosna życia / ... /

/.../ 1867 / ... /

/ P II-157/

" Smutny

ten śmierć

Opis

Każdemu opowie

Co z życia

Robaków /nie/ /nie/

Potomkowie

Położono d 1 M/.../

1805 "

" Agnieszka

z Szankowskich

Traszewicze

4 Maja 2 Odrobny

1804 z tego świata

nieży

Prosi o pochowanie "

Michał

Traszewicz

4 Maja 27 Kwiecień

1813 z tego świata

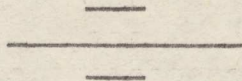
nieży

/prosi o pochowanie

/ P II - 23 / Niech na trójkrakim obłazku, powołanym,

" Ofiarom walki o prawa ludu pracującego w Tarnowie,
w dniu 8.XI.1923 - Cześć i chwała. Grobowiec ten
wznosi proletariat Tarnowa na znak hołdu dla poległych,
jako wezwanie do walki dla żywych ".

/K XIV-86/ - napis na grobie 6-u poległych robotników
w starciu z wojskiem w czasie manifestacyjnego pochodu.

"Ofiarom walki o prawa ludu przysięgę w Tarnowie,
w dniu 8.XI.1923 - Gęś i chwaleb. Grobowiec ten
wznosi proletariats Tarnowa na znak hołdu dla poległych,
jako wezwanie do walki dla żywych".

/K XIV-86\ - napis na grobie 6-u poległych robotników
w starciu z wojskiem w czasie manifestacyjnego pochodu.

